

Açık Toplum ve Düşmanları

Cilt 1 - Platon

Karl Popper

Sir Karl Popper (doğumu: Viyana, 28 Temmuz 1902, ölümü 1994), çağımızın en büyük filozoflardan sayılmaktadır. Aslen Avusturya Yahudisi olup, Viyana Üniversitesi'nde Matematik, Fizik ve Felsefe okumuş, ayrıca Müzik Tarihi ve (eleştirel olarak) Psikolojiyle de ilgilenmiştir. 1937-45 yıllarını, Nazilerden kaçarak, Yeni Zelanda'daki Canterbury Üniversitesi'nde hocalık etmekle geçiren Popper, daha 1934'te Viyana Çevresi'nce yayımlanan ve o çevrenin bilim felsefesi anlayışına karşı çıkan "Bilimsel Bulgu Mantığı" (Logik der Forschung) kitabıyla ün kazanmıştı. 1945'te basılan "Açık Toplum ve Düşmanları" (Open Society and Its Enemies), Popper'in hem Hitler Nazizmine saldırısı, hem de kendi demokrasi anlayışını savunması niteliğindedir. Bunu izleyen yıllarda kariyerinde üstün bir gelişim gösterdi ve tüm Avrupa ülkeleri, Avustralya, Hindistan, Japonya ve ABD'nin birçok yerinde konferans verdi. Çok sayıda kitap, makale ve deneme yazdı ve eserleri toplam 29 dile çevrildi. 1957'de çıkan "Tarihsiciliğin Yoksulluğu" (Poverty of Historicism) ise, iki bin beş yüz yıllık Felsefe Tarihinden örneklerle dokunmuş bu yapının kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Popper'in felsefe denemeleri, 1960'larda "Kestirimler ve Çürütmeler" (Conjectures and Refutations), "Bilgi ve Bilgisizliğin Kaynakları Üstüne" (On the Sources of Knowledge and Ignorance) adlı kitaplarında toplanmıştır.

Uzun yıllar London School of Economics'te profesörlük yapan Popper'e, 1965'de Kraliçe tarafından Sir unvanı verilmiş, 1982'de yine Kraliçe tarafından Onur Dostu Nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Karl Popper, yarım yüzyılı aşkın bir süredir, özgürlüklerin savunucusu ve bütün totaliter rejim türlerinin tarafsız eleştirmeni olarak tanınmaktadır. Bütün entelektüel alanlarda - din, milliyetçilik, ideoloji - moda uymayı yeğleyenlerin ve gericilerin yorulmak bilmeyen muhalifi olan Karl Popper, Açık Toplum ve Düşmanları adlı kitabında, Marksizm'in kapsamlı ve etkili bir eleştirisini yapmıştır.

***

"Bu, güçlü ve önemli bir kitaptır. En nüfuzlu siyasal teorilerin ardında yatan ve böylelikle insanlık işlerinin yürüyüşünü kuvvetle etkileyen bir dogmalar dizisini eleştirmektedir. Bu dogmalardan biri, benim tarihin «kurbanlık teorisi» denebileceğini sandığım görüştür. Öteki dogma da, ideal toplumların (tıpkı ilkel toplumların yönetildiği gibi) eleştiriden uzak tutulan kurallara göre yönetileceğini buyuran, toplumun tabu teorisi. Birinci dogmaya, yazar «Tarihsicilik» adını vermektedir, ikincisine de «Kapalı Toplum» dogması. Tarihsicilik, kabaca, insanların kendi kaderlerini biçimlendirmeye kalkışmalarının faydasız olduğunu söyler. Tabu teorisi ise, kötü olduğunu." Prof. Gilbert RYLE.

"Demokrasinin eski ve 'eni düşmanlarını ustalıkla eleştirmesinden ötürü, çokça okunması gereken birinci sınıf önemde bir eser." Bertrand RUSSELL.

"Açık Toplum ve Düşmanları, partizanca bir polemiktir, ama ustalıkla bir polemiktir. Popper'in partizanlığı da, bugün ekonomide (özellikle geri kalmış ülkeler için) faydasızlığı anlaşılmış olmakla birlikte, siyasetteki şerefini hala koruyan bir görüşün, liberalizmin partizanlığıdır. ... Marksçılar, Hegel'in metodunu tutarlar, ama felsefesinin, İdealist oluşunu beğenmezler. Popper ise Hegel İdealizmini tutmamakla birlikte, asıl onun metoduna düşmandır. O kadar ki, Marx'a başlıca karşı çıkışı da, bu metot ortaklığına dayanır." Çeviren Mete TUNÇAY

GİRİŞ

Önce şu metot sorusunu düşünmeden, bu kandırıcı savları tartışmaya girmemelidir: Herhangi bir toplum bilimi, ortaya bu gibi geniş tarihsel kehanetler koymak gücünde midir?

Bu, toplum bilimlerinin metoduyla ilgili soru, besbelli ki, bir tarihsel kehaneti desteklemek için öne sürülen hangi savın olursa olsun eleştirilmesinde en temel ilkedir.

Gelecek bize dayanır ve biz herhangi bir tarihsel zorunluluğa dayanmayız.

Tarihsiciliğin sistematik olarak çözümlenmesinin bilimsel statüsü olmak gibi bir hedefi vardır. Bu kitabın yoktur. Burada dile getirilen görüşlerden çoğu kişiseldir. Bilimsel metottan aldığı başlıca şey, kendi sınırlılığını bilmesidir: Hiçbir şeyin kanıtlanamayacağı yerde kanıtlamalara kalkışmaz ve kişisel bir görüş sunmaktan ileri gidemeyeceği yerde de, bilimselmiş gibi gösteriş yapmaz.

Sırnı bilenlerin iç çevresinden olmak ve tarihin akışını önceden kestirmek gibi olağanüstü bir güce sahip bulunmak, her zaman gururu okşayıcı bir şeydir.

Eğer olayların, siz ne yaparsanız yapın, mutlaka olacağını bilerseniz, onlara karşı dövüşmekten vazgeçmekte kendinizi serbest hissedebilirsiniz. Daha açık söylemek gerekirse, çoğu insanların toplumsal kötülükler olduğunda anlaştığı, savaş gibi - yahut daha ufak, ama yine de önemli bir şey - küçük bir memurun despotluğu gibi sorunları denetim altına almak için çalışmayı bir yana bırakabilirsiniz.

Öte yandan, tarihsici olsun olmasın öyle toplum felsefeleri vardır ki, toplum hayatında aklın iktidarsızlığını savunurlar ve anti-rasyonalizmle, "ya önderinin, Büyük Devlet Adamının ardından git ya da kendin bir Önder ol" tavrını yayarlar; bu, çoğu kimseler için toplumu yöneten kişisel veya isimsiz güçlere karşı pasif bir boyun eğme anlamına gelen bir tutumdur.

Öyle anlaşılıyor ki, bu sorunları yorumlamanın ne kadar zorunlu olduğunu hissedebilmek için, önce bir kez, Platoncu adalet teorisiyle modern totaliterliğin teori ve uygulamasının benzerliğinden rahatsız olunmalıdır.

CİLT 1 PLATON'UN BÜYÜSÜ

Açık Toplumdan Yana (Yaklaşık Olarak İ.Ö.430)

"Bir politikayı ancak birkaç kişi ortaya koyabilir, ama hepimiz onu yargılayacak yetenekteyiz." **Atinalı Perikles**

Açık Topluma Karşı (Yaklaşık 80 Yıl Sonra)

"İlkelerin en büyüğü, erkek-kadın hiç kimsenin öndersiz kalmamasıdır. Kimsenin aklı kendi girişkenliğiyle iş becermeye alışmamalıdır: İster gayretkeşlikten gelsin, ister oyun olsun diye. Savaşta da barışta da herkes gözünü önderine dikmeli ve sadakatle onun ardından gitmelidir. En küçük işlerde bile herkes önderini izlemelidir. Örneğin, ancak böyle yapması buyurulunca kalkmalı, yürümeli, yıkanmalı, yemelidir. Bir kelimeyle, herkes kendi ruhunu, bağımsız hareket etmeyi hayal edemeyecek ve böyle hareket etmek yeteneğini büsbütün yitirecek biçimde alıştıran eğitmelidir." **Atinalı Platon**

TARİHSİCİLİK VE KADER EFSANESİ

Alelaide insanın kendi hayatının kuruluşunu ve kişisel tecrübeleriyle küçük mücadelelerinin önemini tartışmasız kabul edivermesine karşılık, toplum bilimcisinin ya da filozofun bu gibi şeylere daha yüksek bir düzeyden bakması gerektiği söylenir. ... Ve, Tarihin Sahnesinde gerçekten önemli aktörlerin ya Büyük Milletler ve onların Büyük Önderleri, ya da belki Büyük Sınıflar yahut Büyük Düşünceler olduğunu keşfedecektir . Bu her nasıl oluyorsa, Tarihin Sahnesinde oynanan temsilin anlamını kavramaya, tarihsel gelişimin yasalarını anlamaya çalışacaktır. Eğer bunda başarıya ulaşırsa, şüphesiz, gelecekteki gelişmeleri de önceden kestirebilecektir. Ondan sonra siyaseti sağlam bir temele oturtacak ve hangi siyasal etkenliklerin başarılı, hangilerinin başarısız olacaklarının olasılığını söyleyerek bize pratik öğüt verecektir.

Bu, benim *tarihsicilik* dediğim tutumun kısa bir anlatımıdır.

Buraya kadar hayli soyut bir şekilde nitelendirdiğim tarihsicilik, en basit ve en eski biçimlerinden biri olan, seçilmiş "halk" öğretisiyle gözümüzde canlandırılabilir. Seçilmiş halk öğretisi, daha özellikle, Tanrının kendi iradesinin seçkin aracı olarak iş görmek üzere bir halk seçmiş olduğunu ve yeryüzünün bu halka kalacağını varsayar.

Bu öğretilerde, tarihsel gelişim yasasını Tanrının İradesi koymuştur. Tanrıca biçimi, tarihsiciliğin öteki biçimlerinden ayıran başlıca fark budur. Örneğin, bir doğacı tarihsicilik gelişim yasasına bir doğa kanunu diye bakabilir; bir maneviyatçı tarihsicilik bunu bir ruhsal gelişme kanunu sayabilir, bir iktisatçı tarihsicilik ise bir iktisadi gelişme kanunu sayabilir. Tanrıca tarihsicilik bu öteki biçimlerle keşfedilebilecek ve insanlığın geleceğiyle ilgili öndeyilerin üstüne oturtulabileceği belli tarih yasaları olduğu doktrinini paylaşır.

Seçilmiş halk doktrininin toplumsal yaşayışın kabile çağından doğduğu kuşkusuzdur. Kabilecilik, yani (onsuz bireyin bir hiç olduğu) kabilenin büyük önemi üstünde ısrarla durulması, birçok tarihsici teoride bulacağımız bir öğedir.

Bu kitabın büyük kısmını kaplayacak olan iki modern tarihsicilik çeşidi, bir (sağ) yanda ırkçılığın ya da faşizmin tarih felsefesi ve öte (sol) yanda Marksçı tarih felsefesidir. Seçilmiş halkın yerine, ırkçılık, sonunda yeryüzünün kendisine kalacağı, kaderin aracı olarak belirlenen, seçilmiş (yani, Gobineau'nun seçtiği) ırkı koyar. Marx'ın tarih felsefesi ise, onun yerine, sınıfsız toplumun yaradılışının aracı ve aynı zamanda yeryüzünün kendisine kalması altına yazılı olan seçilmiş sınıfı getirir. ... Seçilmiş ırkın kanının biyolojik üstünlüğü, tarihin gelmiş geçmiş ve gelecek gelişim çizgisini açıklar; bu, ırkların üstünlük için mücadelesinden başka bir şey değildir. Marx'ın tarih felsefesinde, kanun iktisadidir; bütün tarihi, sınıfların ekonomik üstünlük için bir savaşı diye yorumlamak gerekir.

HERAKLEİTOS

Herakleitos, değişim düşüncesini keşfeden filozoftu. Onun zamanım kadar Yunan filozofları, Doğu düşünüşünden esinlenerek, dünyaya inşa malzemesi maddi şeyler olan kocaman bir yapı diye bakıyorlardı. ... Filozoflar, kendilerine şu soruları soruyorlardı: "Dünya hangi malzemeden yapılmıştır?" Ya da, "Nasıl kurulmuştur, gerçek kuruluş planı nedir?" Onlar, felsefeyi veya fiziği (bu ikisi uzun bir süre ayrılamamıştır) doğanın, yani bu yapının, dünyanın yapıldığı esas materyali aramak sayıyorlardı. ... Bugün birçoğumuza bile doğal gelen bu çok

doğal yaklaşımı, Herakleitos'un dehası aşmıştır. Onun getirdiği görüşe göre, böyle bir yapı, böyle bir istikrarlı kuruluş, böyle bir kozmos yoktur. Herakleitos, "Kozmos, olsa olsa rasgele dağıtılmış bir çöp yığınıdır" der. Dünyayı bir yapı olarak değil, daha çok devasa bir süreç olarak görmüştür. "Her şey akıştadır ve hiçbir şey duruşta değildir" onun felsefesinin baş sözüdür.

Toplumsal yaşayış, sosyal ve dinsel tabularla belirlenir; herkese toplumsal yapının bütünü içinde belli bir yer verilmiştir; herkes kendi yerinin, dünyayı yöneten güçlerin ona verdiği doğal yerin uygun olduğunu hisseder; herkes «kendi yerini bilir».

Herakleitos'un tutucu ve anti-demokratik anlayışının bir başka anlatımı, herhalde niyetçe olmamakla birlikte, lafça demokratlara da pekala uygun gelebilecek şu sözdür: "Halk, şehrin yasaları uğruna, surları için dövüşüyormuş gibi dövüşmelidir."

Herakleitos, "Her şey akar..." demektedir; ve "Aynı nehre iki kere giremezsiniz..." Hayal kırıklığına uğramış olarak, varolan toplumsal düzenin ilelebet süreceği inancına karşı koymuştur: "Dar bir -bize böylesi verildi- görüşüyle yetiştirilmiş çocuklar gibi davranmamalıyız."

Değişim ve özellikle toplumsal yaşamın değişimi üstündeki bu ısrar, yalnızca Herakleitos'un değil, fakat genellikle tarihsiciliğin önemli bir niteliğidir.

Bu felsefeden, bütün değişimin gerisindeki bir itici kuvvet teorisi çıkmıştır; bu sosyal statik e karşı sosyal dinamik in önemi üstünde ısrarla durarak tarihsici niteliğini ortaya koyan bir teoridir.

Herakleitos'un düşüncesinden bu kadar çoğunu benimseyen ve bütün modern tarihsici akımlara geçiren Hegel'in, Fransız Devrimi'ne karşı baş gösteren gerici tepkinin sözcüsü oluşu, yalnızca bir rastlantıdan fazla bir şey gibi görünmektedir.

PLATON'UN FORMLAR YAHUT İDEALAR TEORİSİ

Platon, diyaloglarında (Kharmides ve Timaios'ta) belirttiği gibi, Atina'nın kanun-koyucusu Solon'a bağlanan anasının ailesiyle pek övünürdü. Otuz Tiranlar'ın önderleri olan Kritias ve Kharmides de, anasının ailesindendi (dayıları).

Platon, bu temel tarih yasasını, bütün yaratılmış ya da türetilmiş şeyler için geçerli kozmik bir yasanın bir bölümü olarak görmektedir. Akış halindeki bütün şeylerin, bütün türetilmiş şeylerin çürümesi kaçınılmazdır.

Platon, tarihsel kader yasasının, çürüme yasasının, insani akıl gücünün desteğiyle insanın manevi iradesi tarafından çığnenebileceğine inanmaktadır. ... Platon'un bu görüşü, kader yasasına inanışıyla nasıl bağdaştırdığı açık değildir.

O, her çeşit adi veya çürüyen şeye karşılık, çürümeyen yetkin bir şey bulunduğuna inanmaktadır. Çoğucası, Formlar ya da İdealar Teorisi diye anılan, bu yetkin ve değişmeyen şeylere inanç, Platon felsefesinin merkezi doktrini olmuştur.

Platon'un, değişimi durdurarak, kaderin demir kanununu ığneyebileceğimize ve çürümekten kurtulabileceğimize inanması, onun tarihsici yönelimlerinin kesin sınırlılıkları olduğunu göstermektedir.

Toplumsal yapıcı, tarihsel yönelimler yahut insanın kaderi hakkında sorular sormaz. İnsanın kendi kaderinin hakimi olduğuna inanır ve amaçlarımıza uygun olarak, tıpkı yerin yüzünü değiştirdiğimiz gibi, insanın tarihini de etkileyebileceğimizi veya değiştirebileceğimizi söyler.

Bir ocuk, babasına nasıl onu bir ideal, tek bir model, kendi özleminin tanrısal bir kişileştirilmiş diye görerek; yetkinliğin, bilgeliğin, durulmuşluğun, yüce ünlülüğün ve erdemin bir toplamı; dünyası başlamadan önce kendisini yaratmış olan, şimdi de onu koruyan ve esirgeyen kuvvet ve önce kendisini yaratmış olan, şimdi de onu koruyan ve esirgeyen kuvvet ve kendi varoluşunun *hikmeti* olarak bakarsa; Platon da, Formlar ya da İdealara öyle bakmaktadır. Platon'un İdeası, şeyin aslı ve kaynağıdır; şeyin varoluşunun nedeni - varlığını hikmetine borçlu olduğu, durulmuş, koruyucu ilkedir. Şeyin hikmeti, ideali, yetkinliğidir.

“İlkin, yaratılmamış ve yok edilemez olan değişmeyen Form vardır. Hiçbir duyumla görünmez ve algılanmaz ve ancak salt bir düşünüşle kavranabilir.”

Platon'un Formlar ya da İdealar Teorisini, Yunan'daki belli birtakım dinsel inançlarla karşılaştırmak, onu anlamamıza yardım edebilir. Çoğu ilkel dinlerde olduğu gibi, hiç değilse Yunan tanrılarının bazıları, kabilenin büyük atalarının ve kahramanlarının idealleştirilmelerinden - kabilenin «erdem» ve «yetkinlik»inin kişileştirilmesinden - başka bir şey değildir. Buna uygun olarak, belirli kabile ve aileler kendi atalarını tanrılardan birine ya da ötekine bağlarlar. ... Yunanlıların çeşitli kabile ve ailelerin atası diye birçok tanrıya tapmalarına karşılık, İdealar Teorisi, insanın tek bir Form ya da İdeası olmasını gerektirir; çünkü şeylerin her «ırk» ya da «cins»i için yalnız bir Form bulunduğu, Formlar Teorisinin merkezi öğretilerinden biridir. Büyük atanın bir tanelikliğine karşılık olan Formun biricikliği, bu teorinin en önemli görevlerinden birini yerine getirmesi (yani, duyumlanabilir şeylerin birbirine benzemelerini, benzer şeylerin *bir* Formun kopyaları yahut basmaları olduğunu söyleyerek açıklaması için zorunlu bir öğedir.

Bütün şeyler sürekli bir akış içindeyseler, onların üstüne kesin hiçbir şey söylemek mümkün değildir. Onlar hakkında gerçek bir bilgimiz olamaz, olsa olsa bulanık ve aldatıcı «*kanılan*»ımız olur.

Platon'un aradığı kanı değil, bilgiydi. ... Platon'un hedefi, krallık siyaset bilgisinin, insanlara hükmetme sanatının sırrını keşfetmekti.

Sokrates ahlak sorunlarıyla ilgileniyordu; bir ahlak islahatısı, her çeşit halkı düşünmeye ve hareketlerinin dayandığı ilkelerin hesabını vermeye ve açıklamaya zorlayarak onlara musallat olan bir ahlakıydı. Sokrates, insanları sorguya eker ve onların cevaplarıyla kolay kolay tatmin olmazdı. ... Başka kelimelerle söylemek gerekirse, Sokrates bir şeyin “*hikmetini*” araştırmaya kalkardı. ... Aristoteles'e göre, “*Sokrates'in özü araması doğaldı*” yani bir şeyin hikmetini ya da varlık nedenini ve terimlerin gerçek, değişmeyen ya da öz anlamlarını araması. “*Bu suretle, evrensel tanımlar sorununu ilk ortaya koyan o oldu.*”

O, bayağı kanı değil, salt akıl bilgisi edinmek istiyordu; ve duyumlanabilir şeylerin salt bilgisi sağlanamayacağına göre, yukarıda da belirtildiği gibi, hiç değilse şu yahut bu yoldan duyumlanabilir şeylerle ilişkili ve onlara uygulanabilir olan salt bilgiyi edinmek üzerinde ısrar ediyordu. Formların ya da İdeaların bilgisi bu istemi karşılıyordu, çünkü Form duyumlanabilir şeylerle (bir babanın ergin olmayan çocuklarıyla olduğu gibi) bağıntılıydı. Form, duyumlanabilir şeylerin sorumlu temsilcisiydi ve dolayısıyla, akış dünyası üstüne önemli sorularda ona danışılabilirdi.

Metodolojik özcülük, yani bilimin amacını özleri açıklamak ve tanımlarla anlatmak diye gören teori, karşıtı olan metodolojik adçılıkla (*nominalism*) karşılaştırılırsa daha iyi anlaşılabilir. Bir şeyin aslında ne olduğunu bulmayı ve gerçek yapısını tanımlamayı hedef almak yerine, metodolojik adçılık, çeşitli koşullarda bir şeyin nasıl davrandığını ve özellikle, davranışında düzenlilikler olup olmadığını betimleme amacını güder. Başka kelimelerle söylemek gerekirse, metodolojik adçılık, bilimin ereğini, bizim deneme alanımıza giren olayları ve şeyleri betimlemek, bu olaylar üstüne bir «açıklama» vermek, yani onları evrensel yasaların yardımıyla betimlemek diye görür.

DEĞİŞİM VE DURULMA

Platon, ilk toplum bilimcilerinden biri ve şüphesiz en çok etkilisiydi. «Sosyoloji» terimini Comte, Mill ve Spencer'in anladığı anlamda, bir sosyologdu; yani, insanın toplumsal yaşayışının ve istikrarının yasa ve koşullarının olduğu kadar, gelişiminin yasalarının da çözümlenmesine kendi idealist metodunu başarıyla uygulamıştı. Platon'un büyük etkisine karşın, öğretisinin bu yanına pek dikkat edilmemiştir. ... Onun düşüncelerinden bir çoğu öylesine kabullenilmiştir ki, bunların bilinçsizce düpedüz ve dolayısıyla, eleştirisiz olarak benimseniverdiği besbellidir.

Platon'un sosyolojisi, olguların keskin gözlemiyle kurgunun dahice bir karmasıdır.

Formlar ya da İdealar yalnızca değişmez, yıkılmaz ve bozulmaz olmakla kalmazlar, aynı zamanda yetkin, doğru, gerçek ve iyi olma niteliklerini de taşırlar; nitekim, bir keresinde «iyi» Devlet'te «koruyan her şey» diye açıklanmıştır; «kötü» de «yıkıcı ya da bozan her şey» diye.

Platon, «mutlak ve ebedi değişmezlik, şeylerin ancak en tanrılıklarına verilmiştir ve cisimler bu dizide bulunmazlar» demektedir. ... Ne kadar küçük olursa olsun, her değişiklik onu başkalaştıracak ve kendi Formuyla benzediğini azaltarak onu daha az yetkin kılacaktır. Böylelikle, o şey her değişimle daha çok değişebilir ve daha çok bozulabilir olacaktır. ... Platon, Kanunlar'da, daha önce, değişim doktrinini şöyle özetlemektedir: «Kötü bir şeyin değişmesi bir yana bırakılırsa, her nasıl olursa olsun değişiklik, bir şeyin uğrayabileceği en kötü bütün tehlikelerin başında gelir ... Platon değişimin kötü ve durulmanın tanrılık olduğunu öğretmiştir.

Platon'un Timaios'taki türlerin kaynağı üstüne hikayesi, bu genel teoriyle tam bir uyuma içindedir. Bu hikayeye göre, hayvanların en yükseği olan erkek insan, tanrılar tarafından türetilmiştir; öteki türler, bir bozulma ve soysuzlaşma süreciyle ondan inerler. Önce, bazı erkekler -korkak ve rezil olanları- soysuzlaşıp kadın olmuştur. Bilgeliği olmayanlar, adım adım daha aşağı hayvanlara doğru soysuzlaşmıştır. Kuşlar, deniyor, zararsız, ama duyumlarına çok güvenen fazla yumuşak insanların dönüşümüyle varolmuştur; «kara hayvanları, felsefeyle hiç ilgilenmeyen insanlardan gelmiştir»; balıklar, -midye ve istiridye gibi kabuklu deniz hayvanları

da dahil olmak üzere- bütün insanların «en aptal, salak... ve değersiz olanlarından soysuzlaşmayla çıkmıştır.»

Bu teorinin insan toplumuna ve tarihine de uygulanabileceği açıktır. ... Aristoteles'in sözlerine bakılacak olursa, Formlar ya da İdealar Teorisi ... Bütün duyulanabilir şeylerin akışının genel yönünü ve dolayısıyla insanın ve insan toplumunun gösterdiği tarihsel soysuzlaşma eğilimini açıklamaktadır.

Platon, kendisinden önce görülmemiş, ve ancak çağımızda yeniden keşfedilen şeyleri fark etmiştir. ... Platon'un sosyolojik ve ekonomik tarihsiciliği siyasal hayatın ve tarihsel gelişimin ekonomik temeli üstündeki ısrarıdır ki, bu teori Marx tarafından «tarihsel materyalizm» adı altında canlandırılmıştır. Üçüncü bir örnek, Platon'un siyasal devrimler üstüne son derece ilginç yasasıdır; buna göre, bütün devrimler, birliğini yitirmiş bir yönetici sınıfın (ya da «elit»in) varlığını gerektirirler, Platon'un siyasal değişimi durdurmanın ve bir toplumsal denge yaratmanın araçları üstüne yaptığı çözümlenmenin temelini meydana getiren bu yasa, yakın zamanlarda, totaliterciliğin teorikçileri -özellikle, Pareto- tarafından yeniden keşfedilmiştir.

Platon'un bu soruları tartıştığı diyaloglar, kronolojik sırayla, Devlet, çok daha ileri bir tarihte Devlet Adamı adı verilen bir diyalog ve eserlerinin en sonuncusu ve en uzun olan Kanunlardır.

Devlet'e göre, toplumun özgün ve ilkel biçimi ve aynı zamanda bir Devletin Form ya da İdeasına en yakın benzeyeni, «en iyi devlet», insanların en bilge ve en tanrılık olanlarının krallığıdır. ... Platon'a göre, benlik çıkarının -özellikle, maddi ve iktisadi benlik çıkarının- körüklediği iç çatışma, sınıf savaşı, «sosyal dinamik»in esas gücüdür: Marxçı, «Şimdiye kadar varolmuş bütün toplumların tarihi, bir sınıf mücadelesi tarihinden ibarettir» formülü, Platon'un tarihsiciliğine de, hemen neredeyse Marx'ın kine olduğu kadar iyi uyar. ... «varolan devlet çeşitlerinin... en önemlileri»nden dördünü, Platon şu sırayla betimlemektedir. İlk olarak, yetkin devletten sonra «*timarkhia*» ya da «*timokrasî*», şan ve ün arayan asillerin yönetimi gelir; ikinci olarak «*oligarşi*», zengin ailelerin yönetimi vardır; «sırada bir sonraki, demokrasi doğar», yani, yasadızlık demek olan özgürlüğün yönetimi; son olarak da, «*tiranlık ... , şehrin dördüncü ve son hastalığı*» gelir.

Platon kendisine toplumsal çürüyüşün tarihi gibi görünen tarihe, bir hastalığın tarihi diye bakmaktadır: Hasta olan toplumdur, sonra göreceğimiz üzere, devlet adamı da bir hekim (ve hekim, devlet adamı) bir iyileştirici, bir kurtarıcı olmalıdır. ... Platon'un amacı, toplumun tarihsici bir teorisini yapmaktır. Bu girişim, Rousseau tarafından canlandırılmış, Comte ile Mill ve Hegel ile Marx tarafından da moda haline getirilmiştir. ... (Temel fark, tarihin gelişme çizgisinin nasıl değerlendirileceğindedir. Aristokrat Platon'un betimlediği gelişimi mahkum etmesine karşılık, bu modern yazarlar, bir tarihsel ilerleyiş yasasına inanarak onu alkışlamışlardır).

Yetkin devletin soysuzlaşarak dönüştüğü ilk biçim olan timokrasinin, tutkulu asillerin yönetiminin, her bakımdan yetkin devleti çok andırdığı söylenmektedir.

En iyi ya da ideal devletle timokrasî arasındaki başlıca fark, berikin içinde bir istikrarsızlık unsuru taşımasıdır; bir zamanlar birlik olan patriyarkal yönetici sınıf, şimdi birliğini yitirmiştir ve onu bir sonraki basamağa indirecek, soysuzlaştırıp oligarşileştirecek olan bu birliksizliktir.

Birliksizliği tutku getirir. ... Platon, «Timokrasiden oligarşkiye nasıl geçildiğini betimleyelim» der. «Körler bile bu geçişi görebilmelidir ... Bu ana-kuruluşu yıkan hazinedir. Onlar (timokratlar), gösteriş yapacak, para harcayacak yerler bulmakla işe başlarlar ve bu amaçla yasaları eğip bükerek, sonunda kendileri de, karıları da yasaları saymaz olur ... ; yarışarak birbirlerini geçmeye çalışırlar.» Bu yoldan ilk sınıf çatışması ortaya çıkar: Erdemle para, ya da derebeylik sadeliğinin eskiden beri yerleşmiş yollarıyla yeni zenginlik yolları arasındaki çatışma. Zenginler, «belirli bir gelir ölçüsüne ulaşamayanları, kamusal görev alma yeteneğinden yoksun kılan» bir yasa koydurunca, oligarşiyeye geçiş tamamlanmış olur. «Bu değişiklik, tehdit ve şantaj yetmezse, silah gücüyle kabul ettirilir ... »

«Oligarşinin kurulmasıyla, oligarkhlar ve yoksul sınıflar arasında patlaması olası bir iç savaş durumuna girilir. ... Bu iç savaş, demokrasiyi doğurur: «Yoksullar düşmanlarını yenerek ... zenginlerin bazılarını öldürüp, bazılarını da yurt dışına sürünce ... ve vatandaşlık haklarıyla kamu görevlerini, eşitlik uyarınca aralarında paylaşınca, demokrasi kurulur.»

Adam'a göre ... «Demokratın insan toplumunun bukailemini olarak betimlenmesi, onun bütün zamanlar için geçerli bir resmini ortaya koyar. »

Platon rasyonel kanıtlar kullanmak yerine, özgürlüğü yasadızlık, serbestiyi başıboşluk, yasa önünde eşitliği düzensizlikle özdeşleştirerek küçük düşürme yoluna sapar. ... Kölelerine insanca davranmış olması ve Platon'un kendisinin ve Aristoteles'in gayri insani propagandalarına rağmen, onun tanıklık ettiği üzere, köleliği büsbütün kaldırmaya pek yaklaşmış bulunması, ebediyen Atina demokrasisinin en büyük başarılarından biri olarak kalacaktır.

Demokrasiden tiranlığa geçiş, Platon'a göre, en kolayı, demokrat devletteki zenginliklerle yoksullar arasındaki sınıf karşıtlığını sömürmesini bilen ve kendisine özel bir ordu ya da koruyucu kuvvet kurmayı başaran bir halk önderi tarafından yapılabilir. Onu, önce bir özgürlük kahramanı diye yücelten halk, çok geçmeden köle olur; sonra da, «birbiri ardından açtığı, savaşlarda» onun için dövüşmek zorunda kalır, « ... çünkü, halka pir başbuğ ihtiyacı duyurması gerekir.» Tiranlıkla, en berbat devlete gelinmiş olur.

Platon iç birliksizliğin, ekonomik sınıf çıkarlarının körüklediği sınıf savaşının bütün siyasal devrimlerin itici gücü olduğu hakkındaki sosyoloji yasasını keşfetmiştir. ... Ancak yönetici sınıfın kendisindeki bir iç ayaklanmanın, o yönetimi devrilmeye yetecek kadar zayıflatabileceği üstünde ısrar etmektedir. Platon'un Devlet'teki formülüne göre, «herhangi bir toplum düzeninin değişmesi, mutlaka yönetici sınıfın içinden kaynaklanır ve ancak bu sınıf birliksizliğe düşünce olur. »

Platon, sınıf savaşından kurtulma sorununu nasıl çözer? İlerici biri olsaydı, herhalde sınıfsız, eşitlikçi bir toplum düşüncesine ulaşabilirdi; çünkü, örneğin, onun Atina demokrasisine bakarak yaptığı karikatürden anlıyoruz ki Atina, gelebilecek bir devleti değil, evvelce gelmiş bir devleti, besbelli sınıfsız bir toplum olmayan Sparta devletinin babasını kurmak peşindeydi. Bu, bir köle devletiydi, dolayısıyla Platon'un en iyi devleti de en katı sınıf ayrımlarına dayanır. Bir kast devletidir. Bu devlette sınıf savaşından kurtulma sorunu, sınıfları kaldırarak değil, yönetici sınıfa, karşı çıkılamayacak bir üstünlük vererek çözüldü. Sparta'da olduğu gibi, yalnız yönetici sınıfa silah taşıma izni verilmiştir, yalnız bu sınıfın siyasal ya, da başka türlü hakları vardır

ve yalnız bu sınıfın üyeleri eğitim görür, yani özel olarak insan koyunlarını ya da insan sığırlarını baskı altında tutmak sanatında eğitilir. ... Yönetici sınıf birlik içinde oldukça, onların otoritelerine karşı baş kaldıracak kimse çıkamaz ve dolayısıyla, sınıf savaşı olamaz.

Platon, en iyi devletinde üç sınıf ayırmaktadır: Bekçiler, silahlı yardımcıları ya da savaşçılar ve işçi sınıfı. Ama aslında, yalnız iki kast vardır: Bir askerlik kastı -silahlı ve öğrenim görmüş yöneticiler-, bir de silahsız ve öğrenim görmemiş, yönetilen insan koyunları; bekçiler ayrı bir kast değildir, yardımcılardan yükseltilmiş yaşlı ve bilge savaşçılardır. ... Platon'un en iyi devletindeki ... köleliğin kaldırılacağına veya hafifletileceğine dair hiçbir yerde en ufak bir ima yoktur. ... o günlerin uygulamasında, Yunanlıların Yunanlıları köle etmelerine karşı çıkararak, barbarların köle edilmelerini açıkça onaylayan ve hatta «hemşerilerimiz»e -yani, en iyi devletin yurttaşlarına- "şimdi Yunanlıların Yunanlılara yaptıklarını barbarlara yapmaları"nı salık veren Devlet'teki bir parça da, tamamıyla tutmaktadır. Ayrıca, bu görüşü, *Kanunlar*'ın içeriği ve orada kölelere karşı takınılan son derece gayri insani tavır da desteklemektedir.

İnsan sığırlarının sayısını, bir tehlike olmalarını önleyecek sınırlar içinde tutma yetkisi de dahil olmak üzere, siyasal iktidar yalnız yönetici sınıfın elinde bulunduğu göre, bütün sorun, üstün sınıfın iç birliğini korumaktır. Yöneticilerin bu iç birliği nasıl korunabilir? Eğitimle ve başka psikolojik etkilerden yararlanarak; ama en çok da, birliksizliğe yol açabilecek ekonomik çıkarların yok edilmesiyle. Bu ekonomik perhizi sağlamak ve denetlemek için, komünizme (ortaklamacılığa) başvurulur, yani özel mülkiyet -bilhassa, değerli madenler üstündeki özel mülkiyet- kaldırılır. (Değerli madenlere sahip olmak, Sparta'da yasaklanmıştı.) Bu komünizm, yalnız, birliksizlikten sakınılması gereken yönetici sınıf içindir; yönetilenler arasındaki kavgalar düşünölmeye değmez. Her çeşit mülkiyet ortak mülkiyet olduğu için, kadın ve çocuklara da ortaklaşa sahip olunur. Yönetici sınıfın hiçbir üyesi, kendi çocuklarını ya da ana-babasını tanıyamamalıdır. Aile yok edilmeli ya da daha doğrusu, bütün savaşçı sınıfı kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Yoksa aile sadakatleri, mümkün bir birliksizlik kaynağı olabilir; onun için, «herkes birbirine tek bir ailedenmiş gibi bakmalıdır.» ... Yoksulluk kadar zengin olmaktan da sakınmak önemlidir. Bunların her ikisi de birliği tehlikeye sokar; yoksulluk, insanları ihtiyaçlarını doyurmak için en umutsuz araçlara başvurmaya iteceğinden, zenginlik de, çoğu değişikliklerin bolluktan ileri gelmesi yüzünden, bir servet birikiminin tehlikeli denemeleri mümkün kılacağı için. Ancak, ne büyük yoksunluklara ne de büyük zenginliklere yer vermeyen bir komünist sistem ekonomik çıkarları en aza indirerek yönetici sınıfın birliğini güven altına alabilir.

Yönetici sınıf ta gerçekten birlik duygusu olması için, kendisini bir kabile, yani bir büyük aile gibi hissetmesi için, sınıf üyelerinin arasındaki bağlar için, sınıfın dışından bir baskı da gereklidir. Bu baskı, yöneticilerle yönetilenler arasındaki uzaklığı belirgin hale getirmekle ve arttırmakla sağlanabilir. Yönetilenlerin farklı ve büsbütün aşağılık bir ırk oldukları duygusu ne kadar güçlü olursa, yöneticiler arasındaki birlik duygusu da o kadar güçlü olacaktır. ... Platon, «bir sınıftan ötekine geçmek yada karışmak» demektedir, «şehre karşı işlenmiş en büyük bir suçtur ve kötülüklerin en bayağısı diye haklı olarak bir yana itilebilir.» Fakat, böyle katı bir sınıf bölümünün, birtakım nedenlerle haklı gösterilmesi gerekir; bu nedenler de, ancak yöneticilerin yönetilenlerden daha üstün oldukları savına, dayatılabilir.

Platon'un en iyi devletindeki yardımcılardan ve oradan da, yönetici sınıf üyelerinin yetiştirilmeleri ve eğitilmeleri, tıpkı silah taşımaları gibi, bir sınıf sembolü ve dolayısıyla bir sınıf ayrıcalığıdır.

Yetiştirilme ve eğitilme, boş semboller de değildir; bunlar, tıpkı silahlar gibi, sınıf yönetiminin araçları olup, yönetimin istikrarını sağlamak bakımından zorunludurlar. Platon, onları salt bu bakımdan, yani güçlü siyaset silahları di . . ." ye, l.-insan sığırlarım gütmek ve yönetici sınıfı birleştirmek için yararlı araçlar diye ele alır.

Platon (bebek-öldürmeyi savunma açısından), hayvanları büyük bir dikkatle üretmemize karşılık, kendi ırkımızı ihmal etmekte olduğumuz yolundaki ırkçı savını geliştirirken -ki, bu sav, o zamandan beri tekrarlana gelmiştir- «*bekçilerin ırkı saf tutulmalıdır*» der. ... Platon, tecrübeli bir yetiştiricinin köpekleri, atları ya da kuşları üretmekte kullandığı ilkelerin aynının, egemen ırkın yetiştirilmesine uygulanmasını ister. ... Bir bekçiden ya da bir yardımcıdan istenecek ırk nitelikleri, özellikle bir çoban köpeğinin nitelikleridir. Platon'a göte, «Bizim savaşçı-yarışçılarımız, bekçi-köpekleri gibi canlı olmalıdır.

Platon'un çektiği başlıca güçlük, bekçilerle yardımcıları aynı zamanda hem yırtıcı, hem yumuşak bir karakter verilmesi gereğidir.

Yukarı sınıftan Yunanlı çocuklara öğretilen iki disiplin, jimnastik ve (kelimenin geniş anlamıyla, bütün ses ve söz sanatlarını kapsamak üzere) müzik, Platon tarafından karakterin iki ögesiyle, yırtıcılık ve yumuşaklıkla üst üste getirilir.

Platon'un sanat eğitimi üstüne siyasal ilkeleri, basit bir karşılaştırmaya dayanmaktadır. Platon görmüştü ki, Sparta, insan sığırlarına biraz fazla sert davranıyordu; bu, bir zayıflık duygusunun göstergesi, hatta itiraf edilmeydi; dolayısıyla egemen sınıfın soysuzlaşmaya başladığının bir belirtisiydi. Atina, öte yandan, kölelerine muamelesinde fazlasıyla liberal ve gevşekti. ... Yalnızca şiir değil, kelimenin dar anlamıyla müzik de katı bir sansürle denetlenecek ve ikisi birden, tamamıyla, gençlere, sınıf disiplini vererek ve böylelikle onları sınıf çıkarları uğrunda çalışmaya daha hazır bir duruma getirerek devletin istikrarını güçlendirmek amacına yönlendirilecektir. Platon, müziğin ödevinin gençleri daha yumuşak yapmak olduğunu bile unutarak, onları daha cesur, yani daha yırtıcı yapacak müzik biçimleri ister.

Platon, yönetici sınıfın, devletin iç ve dış düşmanlarını vurmaya hazır bir profesyonel savaşçı sınıfı olarak eğitilmesini istemektedir. Kız-erkek tüm çocuklar için; iki kere şöyle denir: «Savaşta at üstünde götürülmeliler ki, olanı biteni görsünler; tehlike olmadıkça, savaşanların yanı başına kadar sokulup, yetiştirilen genç tazılara yapıldığı gibi, kanı tatsınlar.»

Platon, varolan devletleri değişmeyen bir form ya da İdeanın çürüyen kopyaları olarak görmüştür. Bu devlet, Form ya da İdeasını toparlayıp yeniden kurmak ya da hiç değilse, ona olabildiğince çok benzeyen bir toplumu betimlemek istemiştir. ... O zaman varolan kurumlardaki iyi ya da özgün, yahut eski yanlarla, çürüme belirtilerini ayıracak bir ilkeye gereksinim duymuştur. Bu ilkeyi de, kendisinin siyasal devrimler yasasında bulmuştur; buna göre, yönetici sınıfta iç birliksizlik ve bu sınıf üyelerinin ekonomik işlerle çok uğraşmaları, her türlü toplumsal değişimin kaynağıdır. Onun için, Platon'un en iyi devleti, kökten olabildiği kadar bütün birliksizlik ve çürüme mikrop ve ögelerinden sıyrılmış bir biçimde toparlanmak gerekmiştir.

Platon, toplumsal değişimin nedenini, Herakleitos'un birliksizliğinde ve tarihin hem sürücü hem de bozucu güçleri olarak gördüğü sınıfların çatışmasında bulan, hayli realist bir tarihsicilik teorisi geliştirmiştir.

Platon, bu çöken toplumları bir çeşit organizma ve çöküşü de yaşlanmaya benzeyen bir süreç diye görmüştür.

DOĞA VE UYLAŞIM

a) -bir doğa yasa- anlamında bir yasa, değişmez, kesin bir düzenliliği ya doğa ile tutarlı olarak betimlemektedir (bu takdirde, yasa doğru bir önermedir) ya da doğayla tutarlı olmayarak (bu takdirde yanlıştır). Bir doğa yasasının doğru ya da yanlış olup olmadığını bilmiyorsak ve güvensizliğimize dikkati çekmek istiyorsak, çoğucası ona bir «hipotez» deriz.

(b) çeşidinden yasalara, yani normatif yasalara gelince, bunlar ötekilerden çok farklıdır. Normatif bir yasa, ister hukuksal bir karar, ister ahlaksal bir emir olsun, insan tarafından zorla yürürlüğe konabilir. Değişebilir de. ... Önemli bir normatif yasaya uyuluyorsa, bu her zaman insan denetiminden - insanın hareket ve kararlarından ileri gelmektedir. Çoğucası, bu durum, yaptırımlar koymak- yasayı çiğneyenleri cezalandırmak ya da çiğnemekten alıkoymak- yolunda alınmış karardan ileri gelmektedir.

a) anlamındaki yasalar, yani doğanın düzenliliklerini betimleyen önermeler ve (b) anlamındaki yasalar, yani yasaklama ya da buyruk gibi normlar arasındaki ayırım, temel bir ayırımdır ve bu iki çeşit yasa arasında ad ortaklığından fazla pek bir şey yoktur.

Platon'un sosyolojisini anlamak için, doğal ve normatif yasalar ayırımının nasıl gelişmiş olabileceğine bakmak gerektiğini sanıyorum. ... Çıkış noktası saf bir tekçilik diye betimlenebilir. Bunun, «**kapalı toplum**»un niteliği olduğunu söylemek mümkündür. Benim eleştirmeli bir ikicilik (ya da eleştirmeli bir uylaşımıcılı) diye betimlediğim son basamak ise, «**açık toplum**»un niteliğidir.

Saf tekçilik dediğim çıkış noktası, doğal ve normatif yasalar arasında henüz bir ayırım yapılmadığı aşamadır.

Sihirli kabileciliğin çöküşü, çeşitli kabilelerdeki tabuların başka başka ,olduğunun, bunların insan tarafından konulup yürütüldüğünün ve bir insanın hemcinslerinin koyduğu yaptırımlardan kaçınabilirse, bunları boş olmayan sonuçlara uğramadan çiğneyebileceğinin anlaşılmasıyla yakından ilgilidir. Yasaların, insan yasa-koyucular tarafından değiştirilip yapıldığı gözlemlenince, bu kavrayış çabuklaşmıştır.

Eleştirmeli ikicilik, yalnızca, normların ve normatif yasaların insan tarafından, daha özel olarak, onları tutmak ya da değiştirmek için alınmış bir karar ya da yapılmış bir anlaşma ile konulup değiştirilebileceğini savunur; dolayısıyla, buna göre normlardan manen sorumlu olan insandır. ... Normlar, onlardan ötürü ne doğayı, ne Tanrı'yı, hiç kimseyi, hiçbir şeyi değil, yalnızca kendimizi suçlayabileceğimiz anlamında insan-yapısındırlar. Onları sakıncalı buluyorsak, elimizden geldiğince düzeltmek, bizim görevimizdir. ... Ölçüler, doğada bulunmaz. Doğa, olgulardan ve düzenliliklerden meydana gelir ve kendi içinde ne ahlaki ne de gayri ahlakidir.

Bu, dünyanın bir parçası olmamıza rağmen, ölçülerini doğaya uygulayan ve bu yoldan doğal dünyaya ahlakı getiren biziz.

Kararlarımızın, uygulanabilmelerini istiyorsak, (insan fizyoloji ve psikolojisinininkiler de dahil olmak üzere) doğa yasalarına uygun olmaları gerektiği çok doğrudur; çünkü bu gibi yasalarla çatışarlarsa düpedüz uygulanamazlar.

Normların insan-yapısı oldukları görüşüne, garip olmakla birlikte, bazıları bu tavırda dine karşı bir saldırı görerek itiraz etmişlerdir. Tabii, bu görüşün dinin bazı biçimlerine, başlıca körü körüne otorite dinine, sihir ve tabuculuğa karşı bir saldırı olduğu teslim edilmelidir.

Her çeşit normun Tanrı tarafından verildiği iddia edilmiştir. Eğer, eşitlik, hoşgörü ve vicdan özgürlüğü üstüne kurulan «Hıristiyan» ahlakını, sırf tanrısal bir otoriteye dayandığı için kabul ediyorsanız, yapının zayıf bir temele oturtuyorsunuz demektir; çünkü, eşitsizliğin Tanrı'nın iradesi olduğu ve inançsızları hoş görmememiz gerektiği sık sık iddia edilmiştir. Ama, Hıristiyan ahlakını, böyle yapmamız buyurulduğu için değil de, alınması gereken doğru kararın bu olduğuna inandığımız için kabul ederseniz, o zaman kararı veren siz olursunuz. ... İlk eleştirmeli ikici olan Protagoras, doğanın norm tanımadığını ve normların getirilmesinin insana bağlı ve insan başarılarının en büyüğü olduğunu öğretmiştir. ... Sokrates, dinsel inançlarıyla olduğu kadar vicdaniyla da her çeşit otoriteden şüphe etmeye zorlanmış ve adil olduğuna güvenebileceği normları aramıştır. Ahlakın özerkliği (otonomluğu) öğretisi din sorunundan bağımsızdır, fakat bireysel vicdana saygı gösteren her dinle uyuşabilir ve belki hatta, bu gibi her din için zorunludur.

Saf ya da sihirli bir tekçilikten, normlar-doğal yasalar ayrımını açıklıkla kavrayan eleştirmeli bir ikiciliğe doğru gelişimin birçok ara basamakları vardır. ... Platon'un içinde hepsinden unsurlar taşıyan tutumunu anlamak için, önce bu arada durumlardan en önemli üçünü görmek lazımdır. Bunlar da, (1) biyolojik natüralizm, (2) ahlakçı yahut hukukçu pozitivizm, ve (3) psikolojik veya ruhçu natüralizmdir. Bu tutumlardan her birinin, güce tapmayı savunmak ve zayıfların haklarını korumak gibi, birbirine kökünden karşı ahlak görüşlerini desteklemek için kullanılmış olması ilginçtir.

(1) Biyolojik natüralizm, ya da daha pekinlikle, ahlakçı natüralizmin, biyolojik türü, ahlak yasaları ve devlet yasaları keyfi olmakla birlikte, bu gibi normları çıkarabileceğimiz değişmeyen ebedi doğa yasaları bulunduğu teoridir. ... Örneğin, bir kimse yetersiz gıda alırsa ya da gereğinden çok fazla yerse ölür.

Biyolojik natüralizm yalnızca eşitlikçiliği savunmakta değil, eşitlik düşmanı güçlünün yönetimi doktrinini savunmakta da kullanılmıştır. Bu natüralizmi ilk öne sürenlerden biri, onu güçlüler yönetmelidir, teorisini desteklemek için kullanan ozan Pindaros olmuştur. Ona göre, güçlünün zayıfa dilediğini yapması, bütün doğada geçerli olan bir yasadır. ... *Kanunlar*'da Platon, Pindaros'a daha az çatar, yine de onun görüşüne karşı hem daha iyi bir ilke hem de onun kadar doğaya uygun olduğunu söylediği, en bilgenin yönetimini öne sürer.

Biyolojik natüralizmin ilk insanîyetçi ve eşitlikçi biçimini ortaya atan Sofist Antiphon'dur. ... Ona, göre, normlar dışarıdan uygulanırlar, oysa doğanın kurallarından kaçınılamaz. İnsanların koyduğu normları çiğnemek, onları koyanlar tarafından görülecek olursa sakıncalı ve hatta

tehlikelidir; ama onlara bağılı bir iç zorunluluk yoktur ve onları çiğnemekten utanmak gerekmez; ayıplama ve cezalandırma, sadece dışarıdan, keyfi olarak zorlanan yaptırımlardır. ... «Soylu doğana saygı ve hayranlık gösteririz, ama aşağı sınıftan doğana değil. Bunlar, barbarca alışkanlıklardır. Çünkü, doğanın nimetleri bakımından, ister Yunanlı, ister Barbar olalım, hepimiz her hususta eşit durumdayız... Hepimiz havayı ağızımızla, burnumuzla soluruz.»

Euripides şöyle der: “İnsanın doğal yasası eşitliklerdir.” Platon'un çağdaşı olan Alkidamas'a göre, “Tanrı bütün insanları özgür yaratmıştır, kimse doğadan köle değildir.”

Platon ve öğrencisi Aristoteles, ileride «Büyük Kuşak» akımı diyeceğim bu büyük insanîyetçi harekete karşı tepki göstererek, insanın biyolojik ve manevi eşitsizliği teorisini öne sürmüşlerdir. ... İnsanların doğal eşitsizliği, bir arada yaşamalarının nedenlerinden biridir; çünkü doğanın onlara verdiği nitelikler birbirlerini tamamlar. Toplumsal yaşayış doğal eşitsizlikle başlar ve bu temel üzerinde devam etmesi gerekir.

«Doğa»ya uygunluğun üstün bir ölçü olarak seçilmesi, sonunda pek az kimsenin razı olabileceği sonuçlara varır, insanı daha doğal bir uygarlık biçimine değil, hayvanlığa götürür.

(2) Ahlakçı pozitivismi ahlakçı natüralizmin biyolojik biçimiyle, normları olgulara indirgememiz gerektiği inancını paylaşır. Ama ... Pozitivism, gerçekten konulmuş olan, onun için de pozitif bir varlığı bulunan yasalardan başka hiçbir norm olmadığını savunur. ... Varolan yasalar, iyiliğin yegane mümkün ölçüleridir: (Varolan iyidir. Güç haklıdır.)

Tarihsel bir olgu olarak, ikilikçi (ya da maneviyatçı veya hukukçu) pozitivism, çoğucası tutucu, hatta otoriteci olmuş ve sık sık Tanrı'nın otoritesini işe karıştırmıştır. ... Ahlakçı pozitivism, varolan normlara inanmamız gerektiğini söyler, çünkü kendimize bulabileceğimiz daha iyi başka normlar yoktur.

Doğal haklar teorisinin tarih boyunca çoğucası eşitlikçi ve insanîyetçi düşünceleri desteklemek için öne sürülmüş olmasına karşılık, pozitivist okul genellikle karşıt kampta yer almıştır. ... Öte yandan, insanîyetçi ve ilerici pozitivistler de vardır. Çünkü, bütün normlar keyfi ise, neden hoşgörölü olunmasın? İşte, pozitivist çizgi içinde insanîyetçi bir tavır haklı göstermeye çalışmanın tipik bir yolu budur.

(3) Psikoloji ya da ruhçu natüralizm, bir bakıma, önceki iki görüşün bir bileşimidir ve en iyi olarak, bu görüşlerin tek yanlılıklarına karşı bir itiraz diye açıklanabilir. Bu sava göre, ahlakçı pozitivist, bütün normların anlaşmaya dayandıklarını, yani, insanın ve insan toplumunun bir ürünü olduklarını söylüyorsa haklıdır; ama bundan ötürü, onların insanın psikolojik yahut ruhsal tabiatının insan toplumunun doğal yapısının anlatımları olduğu gerçeğini görmezlikten gelir. Biyolojik natüralist ise, doğal normları çıkarabileceğimiz birtakım doğal amaç veya hedefler olduğunu varsaymakta haklıdır, fakat o da bizim doğal hedeflerimizin mutlaka, sağlık, haz ya da yemek, barınmak yahut üremek gibi hedefler olması gerekmediğini görmezlikten gelir. İnsan doğası öyledir ki, insanlar ya da hiç değilse bazı insanlar, yalnız ekmekle yaşamak istemezler, daha yüksek hedeflerin, ruhsal hedeflerin ardından giderler. Böylelikle, biz insanın gerçek doğal hedeflerini kendi gerçek doğasından çıkarabiliriz, - bu doğa da ruhsal ve toplumsaldır. Ve bunun ötesinde, hayatın doğal normlarını da insanın doğal hedeflerinden çıkarabiliriz.

Bu makul görüşlü tutumu ilkin Platon formülleştirmiştir. Platon, buradan Sokratik ruh doktrininin, yani Sokrates'in ruhun bedenden daha değerli olduğu yolundaki öğretisinin etkisi altındaydı. ... Ruhçu natüralizm, "soylu"nun ya da "seçkin"nin yahut "bilge"nin veya "doğal önder"nin doğal ayrıcalıklarını haklı göstermek yolunda –özellikle Platon tarafından- çok kullanılmıştır.

Platon ... Bu terime (doğa) verdiği en önemli anlamın "öz" sözüne verdiği anlamla hemen hemen özdeş olduğunu sanıyorum. «Doğa» terimini bu yolda kullanma alışkanlığı, günümüzde bile özcüler arasında sürüp gitmektedir; onlar, örneğin, matematiğin doğasından [mahiyetinden] ya da tümevarımcı çıkarsamanın doğasından yahut "saadet ve sefaletin doğası"ndan söz ederler. Platon, «doğa»yı bu yolda kullanırken, bu söz hemen neredeyse "Form" ya da "İdea"yla aynı şey demeye gelir; çünkü ... bir şeyin Form ya da İdeası, aynı zamanda onun özüdür de. Doğalarla Form ya da İdealar arasındaki başlıca ayrılık, şöyle gibi görünmektedir: Duyumlanabilir bir şeyin Form ya da İdeası, gördüğümüz gibi, o şeyin içinde değildir, ondan ayrıdır; onun büyükbabası, atasıdır fakat bu Form ya baba kendisinden türeyenleri veya kendi ırkını meydana getiren duyumlanabilir şeylere bir takım unsurlar verir ki, işte bu unsurlar, onun doğasıdır. ... Doğa bir şeyin doğuştan ya da özgün niteliği ve bu açıdan, iç özüdür.

Buna uygun olarak, «doğal» olan, bir şeyde doğuştan yahut özgün ya da kutsal olandır; «yapma» [suni] olan ise, insan tarafından sonradan değiştirilmiş ya da dıştan zorlamayla eklenmiş veya konulmuş olandır. İnsan «yapma»sının (sanatının) bütün ürünlerinin, olsa olsa ancak duyumlanabilir «doğal» şeylerin kopyaları olduklarını Platon sık sık söyler. Fakat, bunlar da zaten tanrılık Form ya da İdeaların kopyaları oldukları için, sanat ürünleri ancak kopyaların kopyalarıdır. ... Platon, içten değerini belirginleştirmek istediği, her şeyin, yapma [suni] olandan ayırmak üzere, doğal olduğunu savunur. ... "Doğa" sözü kullanılırken ilk yaratılan şeyler anlatılmak istenir; fakat bütün başka şeylerden önce gelen şeyin (belki, ateş yahut hava değil de) ruh olduğu ortaya çıktığına göre ... ruhun bütün başka şeylerin ötesinde, kelimenin gerçek anlamıyla doğadan varolduğunu söylemek gerekir.» (Platon burada, ruhun, Form ya da İdealara bedenden daha yakın olduğu yolundaki eski teorisini yeniden onaylamaktadır; bu teori, aynı zamanda Platon'un ölümsüzlük öğretisinin de temelini oluşturur.)

Doğa bir kimsenin Form ya da İdeasından, ırkının tanrısal atasından, pay almasını sağlayan tanrısal ilkedir. Ve yine, «ırk» terimi de sık sık pek benzer bir anlamda kullanılır. "İrk" aynı atadan türemekle bir birlik meydana getiriyorsa, ortak bir doğayla da birleşiyor demektir.

Genel olarak bilimin görevi, ele aldığı konuların gerçek doğasını incelemek olarak anlaşıldığına göre, insan toplumunun ve devletin doğasını incelemek de bir toplum ya da siyaset biliminin görevidir. Fakat, Platon'a göre, bir şeyin doğası o şeyin kaynağıdır. ... Dolayısıyla herhangi bir bilimin metodu, şeylerin kaynaklarının (ya da «neden»lerinin) araştırılması olacaktır.

Toplumun kaynağı, bir uyuşum, bir toplum anlaşmasıdır. Ama yalnız bu değildir; daha çok doğal bir uyuşumdur, yani insan doğasına, -daha pekinlikle söylemek gerekirse- insanın toplumsal doğasına dayanan bir uyuşum.

İnsanın bu toplumsal doğası, insan bireyinin yetkinsizliğinden kaynak alır. Sokrates'e karşı olarak Platon, insan doğasında saklı sınırlılıklardan ötürü insan bireyinin kendi kendine yeterli olamayacağını öğretmiştir. ... Sayıları pek az olan görece yetkin insanlar bile, önünde sonunda (kendilerinden daha az yetkin olan) başkalarına dayanmak zorunda kalmaktadırlar; başka bir şey için değilse bile, hiç olmazsa kirli işlerin, beden işlerinin onlar tarafından görülmesi için. Böylelikle yetkinliğe yaklaşan «ender ve seçkin doğalar» bile topluma ve devlete dayanırlar. Bu gibi kimseler, yetkinliğe ancak devletin aracılığıyla ve devletin içinde ulaşabilirler; yetkin devlet, onlara gerekli «toplumsal ortamı» hazırlar, bu. olmazsa bozulup soysuzlaşmak zorundadırlar. Onun içindir ki, devleti bireyden üstün tutmak gerekir, çünkü ancak devlet kendi kendine yeterli (autark), yetkin ve bireyin zorunlu yetkinsizliğini düzeltmeye yetenekli olabilir.

Bunun için de, toplum ve birey arasında karşılıklı bir bağımlılık vardır. Biri varlığını ötekine borçludur. Toplum varlığını insan doğasına ve özellikle onun kendi kendine yeterli olmayışına borçludur; birey de, kendi kendine yeterli olmadığı için varlığını topluma borçludur.

Gerçekten önemli tek işbölümünün, yönetenlerle yönetilenler arasındaki işbölümü olduğu anlaşılıyor - bunun ise, efendilerle köleler, bilgilerle bilisizler arasındaki doğal eşitsizliğe dayandığı söylenmektedir.

Platon der ki: «İnsanlar en yüce ve en güzel şeylerin doğal, aşağılarının ise yapay olduklarını söyler. Bu kadarına katılmaktadır; ama sonra, «ateş ve su, toprak ve hava, hep doğadan vardır ve bütün normatif yasalar gayri tabii ve yapaydırlar, doğru olmayan batıl inançlara dayanırlar» diyen materyalistlere saldırır. Bu görüşe karşı, önce, ne cisimlerin ne de unsurların değil, yalnız ruhun gerçekten «doğadan var» olduğuna işaret eder ... ve buradan da, ruhtan çıktıklarına göre, düzeninde, hukukun da doğadan gelmekte olması gerektiği sonucunu çıkarır.

Devleti bir çeşit üstün organizma ya da Leviathan [Dev] yapan bu görüş, Batı düşüncesine devletin organik yahut biyolojik teorisi denilen kuramı getirmiştir.

Platon, kabile yaşayışının yitirilmiş birliğine özlem duyuyordu.

Bu bütüncüllükte duygusal bir estetikçilik, bir güzellik özlemi olduğu, örneğin, *Kanunlar*'daki şu sözden anlaşılabilir: «Her sanatçı ... parçayı bütün için yapar, bütünü parça için değil.» Aynı yerde, siyasal bütüncüllüğün de gerçekten klasik bir formülü bulunmaktadır: «Sizler bütün için yaratıldınız - bütün sizler için değil.» Bu bütünün içinde farklı bireyler ve birey grupları, doğal eşitsizlikleriyle kendi belirli ve pek eşitsiz görevlerini yapmalıydılar.

Platon devleti genel bir yoldan şu ya da bu organizmaya benziyor diye değil, insan bireyine, daha pekinlikle söylemek gerekirse, insan ruhuna benziyor diye betimlemektedir.

Platon, tarihsici teorisini, değişen görünür dünyanın, değişmeyen görünmez bir dünyanın çürümekte olan bir kopyasından ibaret bulunduğu yolundaki fantastik felsefe doktrininden çıkarmıştır.

Büyük bir mimar tarafından tasarlanmış olan bu yer-planı, Platon'un düşünüşündeki metafizik bir ikiciliği göstermektedir. Bu ikicilik, mantık alanında, tümelle tikel arasındaki karşıtlıkta kendisini ortaya koyar. Matematik kurgu alanında, Tek ile Çok arasındaki karşıtlıkta kendisini belli eder. Epistemoloji (bilgi teorisi) alanında ise, bu ikicilik, salt düşünceye dayanan akıl bilgisi ile belirli deneylere dayanan kanaat arasındaki karşıtlıktır. Ontoloji (varlık teorisi) alanında, bir özgün, değişmez ve doğru olan gerçeklik ile çok, değişen ve aldatıcı olan görünüşler arasındaki saf varlık ile oluş, yahut daha pekinlikle söylemek gerekirse, değişme arasındaki karşıtlıktır. Kozmoloji alanında, türeten ile türeyen ve çürümesi gereken arasındaki karşıtlıktır. Ahlakta, iyi, yani koruyan ile kötü, yani bozan arasındaki karşıtlıktır. Siyasette, yetkinliğe ve kendi kendine yeterliğe ulaşabilecek olan bir kolektif ile, devlet ile büyük halk kütlesi -yetkinsiz ve bağımlı kalacak ve özel nitelikleri devletin birliği uğruna bastırılmak gereken birçok bireyler ve belirli kişiler arasındaki karşıtlıktır.

TOTALİTER ADALET

Platon'un temel istemleri, biri değişim ve durulma üstüne idealist teorisi, ikincisi de natüralizmiyle ilgili olan iki formülünden ya biri ya da ötekiyle anlatılabilir. İdealist, formül şudur: Her türlü siyasal değişimi durdur! Değişim kötü, durulma tanrıktır. Devlet kendi orijinalinin yani şehir Form ya da İdeasının tam bir kopyası yapılabilirse, her türlü değişim durdurulabilir. Bunun nasıl uygulanabileceği sorulursa, natüralist formülle cevap verebiliriz: Doğaya dön! Atalarımızın devletine, insan doğasına uygunlukla kurulmuş, dolayısıyla istikrarlı olan ilkel devlete dönüş.

“Platon'un felsefesi liberal düşüncelere karşı tarihin gösterebileceği en vahşi ve en kökten saldırıdır” deyişine bakarak anlaşılabilir olan Crossman, yine de Platon'un planının, «İçinde her vatandaşın gerçekten mutlu olacağı yetkin bir devlet kurmak» olduğuna inanmaktadır.

Bu gibi savlara karşın, ben Platon'un siyaset programının, totaliterliğe ahlakça üstün olmak şöyle dursun, temelinde onunla özdeş olduğuna inanıyorum.

“Adalet”le şöyle bir şeyler demek isteriz: (a) yurttaşlık yükü, yani toplum yaşayışında zorunlu özgürlük kısıtlamaları eşit dağıtılacak (b) yurttaşlar yasa önünde eşit muamele görecek - tabii, şu şartlarla ki; (c) yasalar belirli yurttaşlara yahut gruplara veya sınıflara karşı lehte veya aleyhte bir ayırım gözetmeyecek (d) mahkemeler tarafsız olacak; ve (e) devlet üyeliğinin yurttaşlara vereceği (yalnız yüklerden değil) nimetlerden de eşit pay alınacak. ... Platon «adalet» sözüyle büsbütün başka bir şey demek istemiştir.

Devlet'te «adil» sözünü «en iyi devletin çıkarına uygun» anlamında kullanmıştır. Peki, ya bu en iyi devletin çıkarı nedir? Katı bir sınıf bölünmesi ve sınıf yönetimi olmasını sağlayarak bütün değişimi durdurmak.

Her sınıfın kendi işine bakması gerektiği ilkesi, kısaca ve kabaca söylenince, yönetici yönetir, işçi çalışır ve köle köleliğini yaparsa devlet adildir demektir.

Platon, sınıf ayrıcalığına «adil» demektedir; oysa biz çoğucası, adaletten, öyle bir ayrıcalığın yokluğunu anlıyoruz. Fakat fark, bundan da ileridir. Biz adaletle bireylere yapılan muamelede bir çeşit eşitlik gözetilmesini istiyoruz, oysa Platon, adaleti bireyler arasındaki bir bağıntı olarak

değil, *bütün devletin* sınıfları arasındaki bağıntıya dayanan bir niteliği olarak düşünmektedir. Devlet sağlıklı, kuvvetli, birlikli, istikrarlı ise adildir.

Eşitlikçilik onun baş düşmanıydı, o da eşitlikçiliği yıkmaya kalkışmıştı -şüphe yok ki eşitlikçiliğin büyük bir kötülük ve büyük bir tehlike olduğuna yürekten inandığı için. Fakat eşitlikçiliğe saldırısı dürüst bir saldırı değildi. Platon, düşmanına açıkça karşı koymaya cesaret edememiştir.

İnsaniyetçi adalet teorisinin başlıca üç istem ya da önerisi vardır: (a) tam eşitlikçilik ilkesi, yani "doğal" ayrıcalıkların temizlemek önerisi, (b) genel bireycilik ilkesi ve (c) devletin görev ve amacının yurttaşlarının özgürlüklerini korumak olması gerektiği ilkesi. Bu siyasal istem yahut önerilerden her birine, Platon'un tam karşıt bir ilkesi denk düşer: (a') doğal ayrıcalık ilkesi, (b') genel bütünlük ya da ortaklaşacılık ilkesi ve (c') bireyin görev ve amacının devletin istikrarını sağlamak ve güçlendirmek olması gerektiği ilkesi.

Tam anlamıyla eşitlikçilik, devletin, yurttaşlarına yansız davranmasını istemektir. Yurttaşlara hak dağıtanların, doğum, aile bağı, ya da servetle etkilenmemelerini istemektir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, eşitlikçilik «doğal», ayrıcalıklar tanımaz; ama yurttaşlar, güvendikleri kimselere belirli ayrıcalıklar verebilirler.

Platon'un adalet ilkesi, besbelli, bütün bunlara tamamıyla karşıdır. O, doğal önderler için doğal ayrıcalıklar istiyordu.

Platon, *Kanunlar*'da eşitlikçiliğe cevabını şu formülle özetlemektedir: «Eşit olmayanlara eşit davranmak haksızlık doğurur». Aristoteles de bunu geliştirerek, «Eşitlere eşitlik, eşit olmayanlara eşitsizlik» formülünü ortaya atmıştır. ... İnsanlar eşit olsaydılar, eşitlik yetkin bir ilke olurdu, ama eşit olmadıkları ve eşit kılınamayacakları için, bu besbelli olanaksızdır. Görünüşte pek gerçekçi olan bu itiraz, aslında gerçekliğe son derece aykırıdır; çünkü siyasal ayrıcalıklar hiçbir zaman doğal karakter farklarına dayandırılmamıştır.

İşte, gelmiş geçmiş filozofların en büyüğü adaletin gerçek doğasını keşfettiğine, bizi böyle inandırmaya çalışır.

Platon'un *adaletin*in *ılımlılık*ından ayrılanıp ayrılanamayacağı ... Adalet bir kimsenin kendi yerini koruması demektir; ılımlık ise, bir kimsenin kendi yerini bilmesi, yani daha açık söylemek gerekirse, onunla yetinmesi demektir.

Bireycilik (individualism) ve ortaklaşacılık (collectivism) sorunu, eşitlik ve eşitsizlik sorunuyla yakından ilgilidir.

Bireycilik (individualism) terimi, (Oxford sözlüğüne göre) iki ayrı anlamda kullanılabilir: (a) ortaklaşacılığın karşıtı ve (b) özgeciliğin [altruizm = *diğergamlık*] karşıtı olarak.

"Parça bütün için varolmuştur bütün parça için değil. Sizler bütün için yaratıldınız, bütün sizin için değil". Bu sözler, yalnızca bütüncülük ve ortaklaşacılığı anlatmakla kalmaz, aynı zamanda Platon'un bilincinde olduğu çok güçlü bir duygusal çekiciliği de anlatır. Bu çekicilik, çeşitli duygulara seslenmektedir; örneğin, bir grup ya da kabileden olmak özlemine. ...

Platon, eğer kendi çıkarlarınızı bütünün uğruna feda edemiyorsanız, sizin bencil olduğunuzu anlatmak ister.

Platon'a göre, ya ortaklaşacı olunur ya da bencil; bu düşünüşte, her türlü özgecilik ortaklaşacılıkla ve her türlü bireycilik de bencilikle özdeşleştirilmiştir. Bu, yalnızca sözlerle ilgili bir terminoloji sorunu değildir; çünkü, Platon dört yerine ancak iki bileşim olanağı tanımaktadır. Bu durum, ahlak sorunları üstüne kurgusal tasarımlamalarda -günümüzde bile süregelen- hayli karışıklık yaratmıştır.

Platon'un bireyciliği bencilikle birleştirmesi, bireyciliğe saldırmasında olduğu kadar, ortaklaşacılığı savunmasında da ona güçlü bir silah sağlamıştır.

Bireyin kurtuluşu, gerçekten de, kabileciliğin çöküşüne ve demokrasinin doğuşuna yol açan büyük ruh devrimi olmuştu.

Perikles, bu bireyciliğin özgecilikle de bağlanmasında ısrar etmektedir: «Bize... haksızlığa uğrayanları korumayı asla unutmamamız gerektiği öğretildi».

Özgecilikle birleştirilen bu bireycilik, bizim Batı uygarlığımızın temeli olmuştur. Hıristiyanlığın ana öğretisi budur (Kutsal Yazılar, «komşunu sev» der, «kabileni sev» demez); bizim uygarlığımızdan kaynak alan ve ona canlılık veren bütün ahlak öğretilerinin tam ortasında duran düşünce de budur. Bu, aynı zamanda Kant'ın esas uygulamalı öğretisidir de ("insan bireylerini her zaman amaç olarak tanı ve onları kendi amaçların için salt araç diye kullanma"). İnsanın ahlakça gelişmesinde böylesine güçlü olmuş başka hiçbir düşünce yoktur.

Platon ... *Devlet*'in anayasasını «en yüce devlet biçimi» diye betimler. Sonra da bize der ki: Bu en yüce devlette, "kadınlar, çocuklar ve bütün eşyalar ortaktır. Ve yaşamınızdaki bütün özel ve bireysel olanları her yerde ve her yoldan silmek için mümkün olan her şey yapılmıştır. ... Ve bütün yasalar şehri sonuna kadar birleştirmek için yetkinleştirilmiştir. Platon, "hiç kimse, bir devletin en yüksek yetkinliği üstüne, şimdi sıraladığımız ilkelerden daha iyi bir araç bulamaz" diye sözüne devam eder; ve böyle bir devleti «tanrılık» olarak, devletin *modeli, kalıbı veya orijinali*, yani Form ya da İdeası diye betimler.

Platon, «İlkelerin en büyüğü,» der «erkek-kadın hiç kimsenin öndersiz kalmamasıdır. Kimsenin akli kendi girişkenliğiyle, iş becermeye alışmamalıdır: İster gayretkeşlikten gelsin, ister oyun olsun diye. Savaşta da, barışta da herkes gözünü önderine dikmeli ve sadakatle onun ardından gitmelidir. En küçük işlerde bile herkes önderini izlemelidir. ... Herkes kendi ruhunu, bağımsız hareket etmeyi hayal edemeyecek ve böyle hareket etmek yeteneğini büsbütün yitirecek biçimde alıştıran eğitmelidir. ... Savaşta zaferi ve kurtuluşu sağlamak için bundan üstün ya da daha iyi ve daha etkili bir yasa, ne vardır, ne de ileride olabilir. Ve bu başkalarını yönetmek ve başkalarınca yönetilmek alışkanlığı, barış zamanında ve ilk çocukluktan başlayarak yerleştirilmelidir. Ve bütün insanların ve hatta insanlara uyruk vahşi hayvanların bütün yaşamından anarşinin en küçük bir izi bile tamamiyle silinmelidir.

Bunlar güçlü sözlerdir. Bireye karşılığında, Platon'dan ileri gitmiş hiç kimseyi tanımıyoruz. ... Siyaset alanında, Platon için birey, *Kötü Olan*'ın ta kendisidir.

Platon'un bir tek sonul ölçüt tanıdığını görüyoruz: Devletin çıkarı. Bunu çoğaltan her şey iyi, erdemli ve adildir; azaltan her şey ise kötü, haksız ve adalete aykırı. Buna yarayan hareketler ahlaki, bunu tehlikeye sokanlar ise gayri ahlakidir. Başka kelimelerle, Platon'un ahlak kuralının kesinlikle faydacı olduğu söylenebilir; bu, ortaklaşacı ya da siyasal bir faydacılıktır. Ahlaklılığın ayrıca devletin çıkarıdır. Ahlak, siyasal hijyenden (sağlık koruma biliminden) başka bir şey değildir.

Ortaklaşacı, kabileci, totaliter ahlak teorisi şöyle der: “İyi, benim grubumun, ya da kabilemin yahut devletimin çıkarına olandır”. Bu ahlakın uluslararası ilişkiler bakımından ne demeye geldiğini anlamak kolaydır: Devletin kendisi, güçlü oldukça, hareketlerinin hiçbirinde yanılmış olamaz; devletin yalnızca böyle yapması gücünü arttıracaksa, kendi yurttaşlarına karşı şiddet kullanmaya değil, zayıflamasına yol açmayacağı takdirde, başka devletlere saldırmaya da hakkı vardır.

Totaliter ahlak açısından, ortaklaşacı fayda endişesi açısından, Platon'un adalet teorisi son derece doğrudur. Bir kimsenin kendi yerini, koruması bir erdemdir. Askerlikteki disiplin erdemiyle tamı tamına çakışan sivil erdem budur. ... Platon, bu evrensel erdeme «adalet» adını vermektedir. Totaliter ahlak açısından, bu çıkarsama yetkinlikle tutarlı ve tamamiyle haklıdır. Birey çarktan başka bir şey değilse, ahlak da onu bütüne nasıl uydurmanın incelenmesinden başka bir şey olamaz.

Ama onun ideali, yukarı sınıfın çalışan sınıfları olabildiğince çok sömürmesi değildir, devletin istikrarıdır. ... Platon, bekçilerin çok fazla şeyler almaya kalkarlarsa, sonunda hiçbir şey alamayacaklarını öne sürer. ... Totaliterlik büsbütün ahlakdışı bir tutum değildir. Kapalı toplumun - grubun ya da kabilenin ahlakıdır; bireysel bencillik değil, fakat ortaklaşa bencilliktir.

Sorularımızı şöyle koymamız lazımdır: “Biz devletten ne bekliyoruz? Devlet etkinliklerinin yasal (meşru) amacı olarak nelerin sayılmasını istiyoruz?” Temel siyasal istemlerimizi bulmak için de şöyle diyebiliriz. “İyi düzenlenmiş bir devlette yaşamayı, devletsiz, yani anarşi içinde yaşamaya neden yeğliyoruz?” Soruları sormanın akla uygun yolu budur. Bunlar, bir teknologun herhangi bir siyasal müesseseyi kurmaya ya da yeniden düzenlemeye girişmeden önce mutlaka sorması gereken sorulardır. Çünkü ancak kendisinin ne istediğini bilirse, belirli bir kurumun görevine uygun olup olmadığı hakkında karar verebilir.

İnsaniyetçinin cevabı şöyle olacaktır: Devletten korumasını istiyorum, yalnız beni değil, başkalarını da. Kendi özgürlüğümün ve başka kimselerin özgürlüklerini korunmasını talep ediyorum. Daha güçlü yumrukları yahut, daha büyük silahları olan herhangi birinin lütfuyla yaşamak istemiyorum. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, başka insanların saldırısına karşı korunmak istiyorum. Saldırma ve savunma arasındaki ayırımın tanınmasını ve savunmanın, örgütlenmiş devlet gücüyle desteklenmesini arzuluyorum. ... Devletin temel amacının, yani öteki yurttaşlara zararı dokunmayan özgürlüklerin korunmasının hiç gözden kaçırılmamasını da isterim. Böylece, devletin yurttaşların özgürlüklerini olabildiğince, eşitlikle sınırlamasını ve eşit bir özgürlük sınırlamasını gerçekleştirmek için zorunlu olanı ötesine geçilmemesini isterim.

Korunması devletin görevi olan özgürlüğü tehlikeye atmadan, yurttaşlara bırakılabilecek özgürlüğün tam derecesini saptamak besbelli pek güçtür. Fakat, bu dereceye aşağı yukarı

yaklaşan bir şeyin saptanabileceğini deney, yani demokrat devletlerin varoluşu göstermektedir. Aslında, bu yaklaşık saptama süreci, demokrasilerde yasamanın başlıca görevlerinden biridir. Bu, güç bir süreçtir, fakat güçlükleri bizi temel istemlerimizde bir değişiklik yapmaya zorlayacak kadar büyük değildir besbelli. Bu istemler, kısaca, devletin suçu, yani saldırıyı önleyecek bir topluluk sayılması gerektiğine işaret ederler. ... Yumruklarını dilediği yönde sallayabileceğini iddia eden bıçkın... bu sözlerine karşı yargıç bilgece şöyle demişti: "Senin yumruklarını özgürlüğün, komşularının burunlarının durdukları yerle sınırlıdır".

Benim burada ana çizgilerini verdiğim devlet görüşüne, «korumacı» (himayeci) denebilir. «Korumacılık» terimi, çoğucası, özgürlüğe karşı yönelimleri betimlemekte kullanılmıştır. İktisatçı, korumacılıktan, belli endüstriyel çıkarların yarışmaya (rekabete) karşı korunması politikası anlar; ahlakçı ise, aynı sözle, devlet görevlerinin halk üstünde maneviyatçı bir denetim kurlmaları istemini anlatır. ... Liberalizm ile devlet karışması birbirinin karşıtı değildir. Tam tersine, özgürlüğün hiçbir çeşidi, devlet tarafından güven altına alınmadıkça olanaklı olamaz.

Birçok anlaşmacı da, ... devletin görevinin, özünde, üyelerini korumak olduğunu yahut devletin karşılıklı koruma sağlamak için toplanmış bir dernek diye tanımlanması gerektiğini söylemektedir.

Başka bir şekilde söylemek gerekirse, burada devletin akılcı amaçlı demekten daha yüce ya da daha soylu bir şey, bir tapınma konusu olduğu söylenmektedir. ... Aristoteles, "Erdemi kollamak, gerçekten adına layık bir devletin işidir" der. Bu eleştiriyi siyasal istemler diline çevirirsek, söz konusu korumacılık karşıtlarının iki şey istediklerini görürüz. Bir kez, devleti bir tapınma konusu (put) yapmak isterler. Bizim açımızdan, bu isteğe karşı söylenecek bir şey yoktur. Bu bir din sorunudur; devlete tapanların bu tutkularıyla öteki dinsel inançlarını, örneğin Birinci Buyruğu nasıl bağdaştıracaklarını çözmek kendilerine düşer. İkincisi, siyasal bir istemdir. Uygulamada, bu istek düpedüz şu anlama gelir: Devlet görevlileri, yurttaşların ahlakıyla ilgilenmeli ve ellerindeki gücü, yurttaşların özgürlüklerini korumaktan çok, onların manevi yaşayışlarını denetlemek için kullanmalıdır. ... Bu tutum, kişisel sorumluluğun yerine, kabile tabularını ve totaliterce birey sorumsuzluğunu getirecektir. Bütün bu tutuma karşı, bireyci demelidir ki, devletlerin ahlakı (böyle bir şeyden söz edilebilirse), ortalama yurttaşınkinden bir hayli daha aşağı olmak yönelimindedir ve tersindense, devletin ahlakının yurttaşlar tarafından denetlenmesi çok daha fazla istenmeye değer (özenilecek) bir şeydir. Bizim gereksindiğimiz ve istediğimiz şey, siyaseti ahlakileştirmektir, ahlakı siyasileştirmek değil.

Sorun açık ve seçik olarak ortaya konulunca, hem bölgesel düzeyde hem de bütün dünya ölçüsünde koruma kuruluşlarının zorunluluğunu insanlara kabul ettirmek zor olmayacaktır. Bırakın devleti putlaştıranlar ona tapadursunlar, yeter ki siz, kurum teknologlarına yalnızca iç mekanizmaları düzeltmeleri için değil, aynı zamanda uluslararası suçları önleyecek bir örgüt kurlmaları için de izin verilmesini isteyiniz.

Korumacı devlet teorisini ilk ortaya atanın Sofist Lykophron, Gorgias'ın bir öğrencisi olduğunu söyleyebiliriz.

Aristoteles'e göre, Lykophron, devletin hukuk düzenini «insanların birbirlerine adalet güvencesi vererek yaptıkları bir antlaşma» saymıştır ... Aristoteles; ayrıca, Lykophron'un devletten «suç

işlenmesini önlemek için bir işbirliği derneği» olmasını isteyerek, ona yurttaşlarını adaletsizliklerden koruyacak bir araç gözüyle baktığını da söylemektedir.

Korumanın kendini koruma demeye gelmesi gerekli değildir; birçok kimseler, kendilerini değil, başkalarını korumak için hayatlarını sigorta ettirirler; tıpkı bunun gibi devlet korumasını da daha çok başkaları ve daha az kendileri için isteyebilirler (ya da hiç kendileri için istemeyebilirler). Korumacılığın dayandığı temel düşünce, zayıfı güçlünün ezmesinden korumaktır.

Özetle diyebiliriz ki, Platon'un adalet teorisi, *Devlet*'te ve daha sonraki eserlerinde sunulduğu haliyle totaliterce bir ahlak teorisi geliştirerek zamanının eşitlikçi, bireyci ve korumacı yönelimlerine üste gelmek ve kabileciliğin egemenlik dileklerini yerine getirmek için yapılmış bilinçli bir girişimdir. ... Ve güçlerini çok iyi bildiği insanıyetçi duyguları, doğadan üstün bir efendi irkin totaliter sınıf hükümrancılığı lehinde başarıyla harekete geçirmiştir.

Platon, bu sınıf ayrıcalıklarının, devleti istikrarlı tutmak için zorunlu olduklarını savunmuştur. Onun içindir ki, bunlar adaletin özüdür. Temelinde, bu sav, adalet devletin gücü, sağlığı ve istikrarı için faydalı olandır, kanıtına dayanır; bu kanıt ise, modern totaliter tanımı çok andırmaktadır. Ulusumun yahut sınıfımın veya partimin gücü için yararlı olan her şey haklıdır.

ÖNDERLİK İLKESİ

Kim yönetmeli? sorusunun yerine şu yeni soruyu koymaya zorlar: Siyasal kurumları nasıl örgütleyelim ki, kötü ya da yeteneksiz yöneticilerin çok fazla zarar vermeleri önlenebilsin?

Öteki sorunun temel olduğuna inananlar, siyasal iktidarın «özünde» denetsiz olduğunu üstü örtülü bir biçimde varsayarlar. Onlarca, iktidar birindedir: Ya bir bireyde ya da bir ortaklaşa kurulda, bir sınıfta örneğin. Öyle sınırlar ki, iktidara sahip olan, hemen neredeyse canının her istediğini yapabilir ve özellikle kendi iktidarını güçlendirebilir, böylelikle sınırsız ve denetsiz bir erk durumuna daha da yaklaştırabilir. Onlara göre, siyasal iktidar özünde egemendir. Bu varsayım yapılıncaya, o zaman «egemen kim olacak?» sorusu, gerçekten de önümüzdeki tek önemli soru olarak kalır.

Ben bu varsayıma (denetsiz) egemenlik teorisi diyeceğim. ... Bu egemenlik teorisi, Platon'un yaklaşımında kapalı olarak varsayılmıştır, ondan beri de rolünü oynamaktadır. Bu varsayım, örneğin, «kim buyurmalı? Kapitalistler mi, işçiler mi?» sorununun asıl dava olduğuna inanan modern yazarların da kafalarının gerisinde saklıdır.

En güçlü tiran bile, gizli polisine, maiyetine ve cellatlarına dayanır. Bu dayanma da onun iktidarının ne denli büyük olursa olsun, denetsiz kalmadığı ve onun ödünler vermek, bir grubu ötekine karşı oynamak zorunda olduğu anlamına gelir. Demek ki, onunkinden başka siyasal güçler, iktidarlar vardır ve o, ancak bunları kullanmakla ve doyurmakla yönetimini yürütebilir. Bu durum, egemenliğin en aşırı örneklerinin bile hiç de salt egemenlik örnekleri olmadığını gösterir.

Sokrates'in temel savlarından biri, ahlakçı entelektüalizmiydi. Bu sözden ben şunları anlıyorum: (a) iyilikle bilgeliği özdeşleştirmesi, hiç kimse iyi olduğunu bildiği bir şeyden geri durmaz ve

bütün ahlak hatalarından bilgisizlik sorumludur teorisi; (b) üstün ahlaklılık öğretiler ve evrensel insan zekasından başka herhangi bir belirli ahlak yetisi gerektirmez teorisi.

Sokrates'in entelektüalizmi temelinde eşitlikçi ve bireycidir; yol açtığı otoritecilik ögesi de, Sokrates'in düşünsel alçakgönüllülüğü ve bilimsel tavrıyla en az bir ölçüye indirilmiştir. Platon'un entelektüalizmi ise bundan pek başkadır. ... Sokrates'in bir köleyle anlaşmanın mümkün olduğuna ve insanla insan arasında bir zihin bağı, evrensel bir kavrama ortamı, yani "akıl" diye bir şey bulunduğu yolundaki, eşitlikçi ve özgürleştirici büyük düşüncenin yerine de, hatta sözlü tartışmalar için bile, en sıkı bir sansür konulmasıyla birlikte, eğitimin, yönetici sınıf tekelinde olması istemi getirilmiştir.

Fakat, kurumlara özellikle eğitim kurumlarına, en iyileri seçmek gibi olmayacak bir ödev yükleme yönelimini eleştirmektedir. Bu, asla onların ödevi olmamalıdır. Bu yönelim, eğitim sistemimizi yarış alanına döndürür, okuldaki sınıflarımızı da engelli koşuya çevirir. Öğrenciyi, öğrenmek için öğrenmeye teşvik etmek, onda konusuna ve araştırmaya karşı gerçek bir sevgi uyandırmaya uğraşmak yerine, bu gibi bir eğitim anlayışı öğrenciyi kendine yüksek bir yer sağlamak için çalışmaya her yalnız ilerlemek için gerekli engelleri aşmasına yarayacak bilgileri edinmeye zorlar.

Lord Acton'un dediği gibi, "*Her türlü iktidar bozar. Mutlak iktidar mutlak bozar*".

FILOZOF KRAL

Tıp sanatı, Platon'a göre, kendine amaç olarak ömrün uzatılmasını değil, yalnızca devletin çıkarını almalıdır. «Gereği gibi yönetilen bütün topluluklarda, herkesin devlette görülecek belirli bir işi vardır. Bunu yapmalıdır; kimsenin yaşamında hastalanıp iyileşmekle harcanacak vakti yoktur». Dolayısıyla, hekimin «olağan görevlerini yapamayan birine bakmaya hakkı olamaz; çünkü, böyle birinden ne kendine hayır gelir, ne de devlete». Buna bir de şu düşünce eklenir: Böyle bir adamdan "hasta olması eşit ölçüde olası çocuklar" da doğabilir, onlar da devlete yük olurlar. ... (Kant, bir keresinde, çok başka bir ruhla demişti ki: "*Dürüstlük en iyi siyasettir* sözünün doğruluğu gerçekten kuşkulu olabilir, ama "*Dürüstüğün siyasetten daha iyi olduğu*") her türlü tartışmanın ötesindedir.")

Platon'un «esinlenmiş yalan»ında görüldüğü gibi, dine karşı tutumu, Peloponnesos savaşından sonra Atina'da korkunç bir kan dökücü rejim kuran Otuz Tiranların parlak önderi, sevgili dayısı Kritias'ınkiyle hemen hemen özdeştir. Bu ozan Kritias, propaganda yalanlarını görkemlendirenlerin ilki olmuştu; halkı «ikna etmek», yani korkutarak onlara boyun eğdirmek için dini uyduran bilge ve kurnaz kişiyi övgüyle anan mısralarında bu bulguyu anlatır:

Sonra; anlaşılın bilge ve kurnaz biri geldi,
Tanrılardan korkmayı ilk bulan ...
Bir öykü düzdü, pek çekici bir öğreti,
Gerçeği yalancı bilimle peçeleyen.
Korkunç tanrıların yerlerinden söz etti,
Üstte dönen kubbelerde, göğün gürlediği,
Ve şimşeğin ürkütücü ışığının gözü körlettiği...
Böylece insanları çevreledi korkudan bağlarla;

Sardı güzel yerlerde yaşayan tanrılarla,
Büyüledi onları kendi sihirleriyle, yıldırđı –
Ve yasadızlık döndü yasaya, düzene.

Kritias'ın gözünde din büyük ve akıllı bir devlet adamının kralca yalanından başka bir şey değildir. Devlet'teki (Mitosun bir yalan olduğunu açıkça kabul ettiği) Efsanenin girişinde de, dinsel törenlerin ve tanrıların konulması için «bir büyük düşünürün işi» dediği *Kanunlar*'da da Platon'un görüşleri, buna göze çarpacak kadar benzer. ... Platon, *Kanunlar*'da, eğer tanrılar hakkında görüşleri devletin tuttuklarından sapmalı olursa, en dürüst ve en şerefli kişiler için, bile en ağır cezaların verilmesini ister.

Bu istemlerin esinlenme kaynağının, doğrudan doğruya dinsel inanış gereği değil de, başlıca devletin yararı olduğu, Platon'un esas din öğretisinden anlaşılabilir.

Platon, «sürünüz en yüksek yetkinliğe ulaşacaksa» demektedir, yalanlar zorunludur; çünkü, bu amaç, «bekçiler sürüsünü gerçekten birliksizlikten korumak istiyorsak, yöneticilerden başkasına karşı sır tutulması gereken düzenlemeleri» icap ettirir. ... Platon yöneticilerin genç yardımcılarının eşleştirilmesi için, «öyle akıllıca bir oy verme sistemi» yaratmalarını buyurur ki, «hayal kırıklığına uğrayanlar ... kendi bahtsızlıklarını suçlasınlar», gizlice oyları ayarlayacak olan «yöneticileri değil». ... *Glaukon'un Fetvası*... Bir savaş süresince, cinsiyeti ne olursa olsun, herkese yiğitlerin arzularına boyun eğme ödevini yükleyen: hayvanca, yasayı kastediyorum. ... Bundan devletin iki ayrı yarar sağlayacağına dikkatle işaret edilir - bu yüreklendirmeden ötürü, daha çok kahraman ve kahramanlardan doğacak çocukların sayısı artacağı için yine daha çok kahraman. (Bu ikinci yarar; uzun vadeli bir ırkçılık politikası açısından daha önemli olduğundan, Sokrates'in ağızından söylenilmektedir.)

Kant ... «Kralın filozof ya da filozofların kral olması pek beklenemez, çünkü iktidara sahip olmak, aklın özgür yargılama yetisini kaçınılmaz bir biçimde azaltır. Bununla birlikte, bir kralın - ya da kralca, yani kendi kendini yöneten bir halkın- filozofların sesini kısmamaları ve onlara kamu önünde söz ve anlatım hakkını tanımaları zorunludur.»

ESTETİKÇİLİK, YETKİNCİLİK, ÜTOPYACILIK

Benim, akla uygun tek toplumsal yapıcılık çeşidi saydığım ve bölük pörçük yapıcılık diye adlandırılabilir bir yola karşılık, kafamdaki Platoncu yaklaşımı ütopyacı yapıcılık diye anlatabiliriz.

Ütopyacı yaklaşım şöyle betimlenebilir: Akla uygun her eylemin belli bir amacı olmalıdır. Ve bu eylem, o amacını bilinçli ve tutarlı olarak izlediği araçlarını da ereğine göre belirlediği ölçüde akla uygundur. Onun içindir ki, akla uygun eylemde bulunmak istiyorsak, yapmamız gereken ilk iş, ereği seçmektir; aslında sonul ereğe götüren araçlar ya da bu yoldaki adımlar olan ara veya parça ereklere kesinlikle ayırmamız gereken gerçek ya da son ereklerimizi belirlemede de dikkatli olmalıyız. ... Bu ilkeler siyasal etkenlik alanına uygulanınca, bizim herhangi bir pratik eyleme kalkışmadan önce son siyasal ereğimizi, yani aklımızdaki ideal Devleti belirlememizi gerektirir.

Bölük pörçük yapıcı, toplumun en büyük son iyiliğini aramak ve bunun uğruna savaşmak yerine, en büyük ve en acil kötülüklerini arayıp bulmak ve bunlara karşı savaşmak yöntemini benimseyecektir. ... Bu, insanın kaderini düzeltecek akla uygun bir metotla, gerçekten denenirse, kolaylıkla insanın çektiği acılarda dayanılmaz bir artışa yol açabilecek bir metot arasındaki farktır. Bu, herhangi bir zaman uygulanabilecek bir metotla, savunulması kolaylıkla durmadan eylemi koşulların daha elverişli olacağı daha ileri bir zamana bırakma aracı haline gelebilecek bir metot arasındaki farktır. Ve bu aynı zamanda, şimdiye kadar her zaman (görüleceği üzere, Rusya dahil) her yerde işleri düzeltmenin yegane başarılı olmuş yöntemiyle, nerede denenmişse, ancak akıl yerine şiddet kullanılmasına ve kendisinin değilse bile, baştaki projenin bir yana bırakılmasına yol açmış bir yöntem arasındaki farktır da.

İdeal bir toplum üstüne akıl yürütmek sonsuz kere daha zordur. Toplumsal yaşayış o denli karmaşıktır ki, pek az kimse büyük çapta bir toplumsal yapıcılık projesini yargılayabilir ya da hiç kimse yargılayamaz: Uygulamada yürür mü? Duruma gerçek bir düzeltme getirir mi? Ne gibi acılara yol açabilir? Gerçekleştirilmesinin araçları neler olabilir? Bölükpörçük yapıcılığın projeleri ise, buna oranla basittir. Bu projeler, teker teker kurumlara ait olurlar: Örneğin sağlık ve işsizlik sigortasına ya da hakemlik kurullarına veya bunalım önleyici bütçelemeye, yahut eğitim reformuna. Bunlar yanlış yürürlerse çok büyük bir hasar meydana gelmeyeceği gibi, yeniden ayarlanmaları da çok güç olmaz. Bu projeler daha az riskli ve bu yüzden de daha az çatışmalıdır. Fakat var olan kötülükler ve onlarla savaşmanın yolları üstünde makul bir anlaşmaya ulaşmak, ideal bir iyi ve onun gerçekleşme yolları üstünde makul bir anlaşmaya varmaktan daha kolaysa, bölük pörçük yöntemi kullanarak her çeşit siyasal reformun önündeki en büyük pratik güçlüğü aşmak, yani programı uygulamada tutku ve şiddet yerine akıl kullanmayı sağlamak bakımından da daha çok umut var demektir. Bu takdirde makul bir anlaşmaya varmak ve dolayısıyla, demokratik metotlarla ıslahatı başarmak imkanı olacaktır. *Uzlaşma* çirkin bir sözdür, ama onu doğru kullanmayı öğrenmek bizler için önemlidir. Kişiler olarak bu çeşitten etkilere karşı direnmemiz gerekmele birlikte, kurumlar zorunlu olarak koşullarla, çıkarlarla, vb bir uzlaşmanın sonucudur.

Buna karşılık, bütün olarak bir toplum projesi kullanarak ideal bir devleti gerçekleştirmek isteyen ütopyacı girişim, bir azınlığın merkezleşmiş güçlü yönetimini gerektiren ve onun için de diktatörlüğe yol açması olası bir yöntemdir. ... Hayırhah [*iyici*] bir diktatörün karşılaştığı güçlüklerden biri de (Tocqueville'in yüz yıldan fazla bir zaman önce açıklıkla gördüğü üzere), alacağı önlemlerin ortaya çıkardığı sonuçların kendi iyi niyetleriyle uyuşup uyuşmayacağını bulmaktır. ... Toplumun yeniden kurulması, birçoklarına bir hayli zaman için bir hayli elverişsiz gelecek büyük bir girişimdir. Dolayısıyla ütopyacı yapıcı birçok yakınmaya kulaklarını tıkamak zorunda kalacaktır; aslında, makul olmayan itirazları bastırmak, yaptığı işin bir bölümünü meydana getirecektir. (O da Lenin gibi, «Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsınız» diyecektir.) Fakat bunun yanı sıra, makul eleştirileri de ayırt etmeden bastırmak zorunda kalacaktır.

Ben, hiç bir amacın her çeşit aracı yasallaştıramayacağını söylüyorum, ama hayli somut ve gerçekleştirilebilir bir amacın da, - daha uzak bir idealin asla haklı kılamayacağı - birtakım geçici önlemleri yasal gösterebileceğine inanıyorum.

Benim Ütopyacı yapıcılık adı altında eleştirdiğim yaklaşım, bir bütün olarak toplumun yeniden kurulmasını, yani bizim deneylerimiz sınırlı oldukları için, pratik sonuçlarını hesaplamanın güç olacağı çok geniş değişiklikler yapılmasını öngörür.

Denemeler yaygın değişiklikler yaratmadan yapılamaz. Büyük halk kütlelerinden kurulu modern toplumun özelliğinden ötürü, bunlar geniş çaplı olmak zorundadır. Örneğin, bir fabrika ya da, bir köy, yahut hatta bir bölge ile sınırlı tutulacak bir sosyalizm denemesi, bizim için bunca acil gereği olan gerçekçi çeşidinden bilgiyi sağlayamaz.

Marx'ın eleştirisiyle benim eleştirimde ortak olan nokta, her ikisinde de daha çok gerçekçilik istenmesidir. Her ikimiz de, Ütopyacı planların hiçbir zaman başta düşünüldüğü gibi gerçekleştirilemeyeceğine inanıyoruz; çünkü hemen hiçbir toplumsal eylem tam umduğu sonucu doğurmaz. ... Ütopyacılar karşı kanıtlar önerirken, Marx aslında her çeşit toplumsal yapıcılığı mahkum eder - bu nokta, pek ender olarak anlaşılmaktadır. Marx toplumsal kurumların akılla planlanabileceği inancını gerçekçi değil diye yadsır, çünkü onca toplum bizim akılcı planlarımıza göre değil, tarihin yasalarına göre gelişmek zorundadır. Bizim yapabileceğimiz, tarih süreçlerinin doğum sancılarını hafifletmektir. Bir başka deyişle, Marx her türlü toplumsal yapıcılığa karşı, kökten tarihsici bir tavır takınır. ... Marx'ın cephe almadığı bir öge vardır. Bu da Ütopyacılığın toplumu bir bütün olarak ele almaya, hiçbir taşı yerinden oynatılmamış bırakmamaya kalkışması dolayısıyla geniş kapsamıdır. Bu, toplumsal kötülüğün ta köküne kadar inmek gerektiği, (Du Gard'in dediği gibi) «bu dünyaya biraz olsun doğru dürüstlük getirebilmek» istiyorsak, aksayan toplumsal sistemi toptan kazımak zorunluluğu olduğu inancıdır. Kısacası bu, Ütopyacılığın uzlaşma bilme köktenciligidir. ... Platon da Marx da, bütün toplumsal dünyaya kökten biçim değiştirecek apokaliptik bir devrimin düşü içindedirler.

Platoncu yaklaşımın (Marxçı olanın da) bu geniş kapsamı, bu aşırı köktenciligi, öyle sanıyorum ki, estetikçiliğiyle ilgilidir; yani, bizimkinden yalnızca biraz daha iyi ve daha akılcı bir dünya değil, ama aynı zamanda bütün çirkinliklerinden arınmış bir dünya kurma tutkusuyla -yamalı bir örtü, kabaca onarılmış eski bir giysi yerine, büsbütün yeni bir elbise, gerçekten güzel bir yeni dünya istemesiyle.

Bu estetikçilik, Platon'da olduğundan daha güçlü bir anlatımını hiçbir yerde bulmamıştır. Platon bir sanatçıydı; en iyi sanatçıların birçoğu gibi, eserinin bir modelini, «tanrılık aslı»nı gözünün önünde canlandırmaya ve onu sadakatle «Kopya etme»ye çalışmıştı.

Toplumun bir sanat eseri gibi güzel olması gerektiği görüşü, şiddet tedbirlerine pek büyük bir kolaylıkla yol açar. ... Lenin, bunca insanın acı çekmesi pahasına kazınan bir tablonun çoğu öğelerini geri getirmekle işe başlamıştır. Para, piyasalar, gelir farklılaşması ve özel mülkiyet - hatta bir süre için, üretimde özel girişim- geri getirilmiş ve ancak bu temel tekrar kurulduktan sonradır ki, yeni bir reform dönemi başlatılmıştır.

AÇIK TOPLUM VE DÜŞMANLARI

Platon, gerçek mutluluğun ancak adaletle, yani kişinin kendi yerinde kalmasıyla sağlanabileceğinde ısrar eder. Yönetici mutluluğu yönetmede, savaşçı savaşmada ve -biz de bundan çıkarabiliriz ki- köle kölelik etmede bulmalıdır. Bu bir yana, Platon, amaç edindiği

şeyin ne bireylerin ne de devletteki herhangi bir belirli sınıfın mutluluğu değil, ancak bütünün mutluluğu olduğunu sık sık söylemekte ve bunun -totaliter niteliğini gösterdiğim- adaletin hükümlerinin sonucundan başka bir şey olmadığını savunmaktadır. Ancak bu adaletin herhangi bir gerçek mutluluğa götürebileceği, *Devlet*'in ana tezlerinden biridir.

Bizim Batı uygarlığımız Yunanlılarla başlamıştır. Kabilecilikten insaniyetçiliğe doğru ilk adımı atan, anlaşılan, onlar olmuştur.

Bundan sonraki sözlerimizde, sihirci ya da kabileci yahut ortaklaşacı topluma kapalı toplum da denecektir, bireylerin kişisel kararlarla karşı karşıya kaldıkları topluma da açık toplum.

Kapalı bir toplum, üyelerinin hisimlik, bir arada yaşayış, ortak çabaları, ortak tehlikeleri, ortak sevinçleri ve ortak kaderleri paylaşma gibi yarı-biyolojik bağlarla birbirlerine tutunmuş yarı-organik bir birim olduğu içindir ki, bir sürüyü ya da bir kabileyi andırır. Kapalı toplum, hala, birbirleriyle bağı işbölümü ve mal değiş tokuşu gibi soyut toplumsal ilişkilerden ibaret olmayıp da, dokunma, koklama ve görme gibi somut fizik ilişkilerden meydana gelen somut bireylerin somut bir grubudur.

Kapalıdan açık topluma geçiş, insanlığın geçirdiği en derin devrimlerden biri, diye betimlenebilir.

Kabile topluluğu (ve sonra «şehin»), kabile üyesi için güvenlik yeridir. Çevresi düşmanlarla ve tehlikeli yahut hatta hasımcı sihirli güçlerle sarılı olan kabile adamı, topluluğunda, bir çocuğun aile arasında ve evinde duyduğu yaşantıyı bulur; belirli rolünü oynar, iyi bildiği ve iyi oynadığı rolünü. Kapalı toplumun çöküşü, sınıf ve öteki toplumsal statü sorunlarını ortaya koymakla yurttaşlar üstünde, ciddi bir aile kavgasının ve yuva dağılmasının çocuklar üstünde yaratabileceği etkinin aynısını yapmıştır.

Bu gelişmeleri başarıyla durduran Sparta'nın ve başlıca demokrasi olan Atina'nın tarihini işte bu ışık altında kavramaya çalışmalıyız.

Kapalı toplumun çöküşünün belki de en güçlü nedeni, deniz ulaştırmasıyla ticaretin gelişimi olmuştur. Başka kabillerle yakın ilişki, kabile kurumlarına yakıştırılan zorunluluk duygusunu silmek yönelimindedir; tüccarlık, ticaret girişkenliği de, hala kabileciliğin egemen olduğu bir toplumda bile bireysel girişkenlik ve bağımsızlığın kendini ortaya koyabileceği ender yollardan biri olarak görünmektedir. Bu ikisi, yani denizcilik ile ticaret, Atina emperyalizminin İ.Ö. beşinci yüzyılda gelişmesi sırasında başlıca karakteristikleri olmuştur.

Çok ilginç bir olgu, Atina'nın İ.Ö. 405'te müttefiki İonia adalarından Samos'a yaptığı şu öneridir: «Samos'lular bundan böyle Atinalı olsunlar; iki şehir tek bir devlet kursun ve Samoslular iç işlerini diledikleri gibi düzenlesinler, kendi yasalarını da korusunlar.» ... Hiç değilse, onda Roma'nın kültür ürünlerini imparatorluktan hakim şehre *aktarma* yani yağmalama yöntemi gibi bir şey yoktu ve *plütokrasiye* (varlıklılar egemenliğine) karşı ne denirse densin, bu bir yağmacılar yönetiminden yeğdir.

Emperyalizmin hoşgörücü bir evrenselcilik ögesi yoktur ve modern totaliterliğin dünya çapındaki tutkuları onlara adeta kendi iradelerine rağmen zorlanmıştır. Bundan sorumlu olan

iki etmendir. Birincisi, bütün tiranlıkların varoluşlarını, devleti (ya da halkı) düşmanlarından kurtarmakla haklı gösterme yolundaki genel eğilimleri, bu eski düşmanlara başarıyla boyun eğdirilince zorunlu olarak yenilerinin yaratılmasına ya da uydurulmasına yol açan bir eğilimdir. İkinci etmen de, totaliterlik programının birbirlerine yakından bağlı olan (2) nci ve (5) inci noktalarını gerçekleştirme girişimi. Nokta (2) ye göre dışarıda bırakılması gereken insaniyetçilik öylesine evrenselleşmiştir ki, onu yurt içinde etkili bir yoldan bastırmak için bütün yeryüzünde yıkmak lazımdır. Fakat dünyamız o kadar küçülmüştür ki, artık herkes komşu olmuştur; böylece nokta (5) i gerçekleştirmek için herkese egemen olmak, herkesi köle yapmaktadır.

Buraya kadarki çözümlerimizi özetleyerek diyebiliriz ki, Yunan kabileciliğinin çökmesiyle başlayan siyasal ve ruhsal devrim, Peloponnesos savaşının çıkışıyla beşinci yüzyılda en yüksek noktaya ulaşmıştır. Bu, şiddetli bir sınıf savaşı, aynı zamanda da ileri gelen iki Yunan şehrinin arasındaki bir savaş olmuştur.

Açık toplumun yeni inancı, olabilecek tek inanç, insaniyetçilik, kendini ortaya koymaya başlıyordu, ama daha formüleştirilmemişti. ... Sparta kralı Lysandros, İ.Ö. 404'te Atina'ya karşı zaferinden sonra, büyük yağmayla döndüğü zaman, Spartalı «yurtseverler», yani «baba egemenliği devleti» akımının üyeleri, altının şehre sokulmasını önlemeye çalışmışlardı; sonunda alınmakla birlikte, altına sahip olma hakkı yalnız devlete tartındı ve kendisinde kıymetli madenler bulunduran bütün yurttaşlar için ölüm cezası kondu. Platon'un *Kanunlar*'ında buna pek benzeyen yöntemler savunulmaktadır.

İnsanlık tarihinde bir dönüm noktasını belirleyen bu kuşağa, ben Büyük Kuşak demek istiyorum; bu, Peloponnesos savaşından hemen önce ve savaş sırasında Atina'da yaşayan kuşaktır. Aralarında Sophokles ya da Thukydides gibi büyük tutucular (muhafazakarlar) vardı. Aralarında, geçiş dönemini temsil eden, Euripides gibi sallananlar (müteredditler) ya da Aristophanes gibi kuşkucular (skeptikler) vardı. Fakat, yasa önünde eşitlik ve siyasal bireycilik ilkelerini formüleştiren, demokrasinin büyük önderi Perikles ve bu ilkeleri kutlayan bir eserin yazarı olarak Perikles'in şehri sevinçle karşılayıp yücelten Herodotos da vardı. Atina'da etkili olan, aslında Abdera'nın yerlisi Protagoras ve onun hemşerisi Demokritos da Büyük Kuşağın içinde sayılmalıdır. Bunlar, dil, görenek ve yasa gibi insan kurumlarının büyüğü tabular niteliğini taşımadıkları, tam tersine insan tarafından yapıldıkları, doğal değil uyuşmuş oldukları öğretisini formüleştirmişler ve aynı zamanda, onlardan bizim sorumlu olduğumuzu da ısrarla belirtmişlerdir. Sonra, kölelik aleyhtarlığının, akılcı bir korumacılığın ve milliyetçiliğin düşmanlığının temel düşünce dayanaklarını, yani evrensel insanlık imparatorluğu öğretisini geliştiren Gorgias - Alkidamas, Lykophron ve Antisthenes - okulu vardı. Ve belki de hepsinden büyüğü, insan aklına inanmamız, ama aynı zamanda dogmatizmden kaçınmamız gerektiğini; mitologyadan da, yani teoriye ve akla güvenmezlikten de, bilgeliği putlaştırılanların büyücü tutumundan da uzak durmamız gerektiğini, başka bir anlatımla, bilim ruhunun eleştirme olduğunu öğreten Sokrates vardı.

Demokritos: "Kötülük etmekten bizi, korku değil neyin doğru olduğu duygusu alıkoymalı... Erdem, en çok, başkalarına gösterilen saygıya dayanır ... Her insan, kendinin küçük bir dünyasıdır ... Haksızlığa uğramış kimselere yardım edebilmek için elimizden geleni yapmalıyız ... İyi olmak demek, kötülük yapmamak demektir, bir de kötülük yapmayı istememek... Önemli olan iyi söz değil, iyi davranışlardır."

Toplumsal devrimin ve sınıflar çatışmasının bilincine ilk varan Herakleitos olmuştur. Onun ilk anti-demokratik ideolojiyi ve ilk tarihsici değişim ve kader felsefesini geliştirerek sürüklenme duygusunu nasıl akılcılaştırdığı, bu kitabın ikinci bölümünde anlatılmıştır. Herakleitos, açık toplumun ilk bilinçli düşmanıydı.

Kapalı toplum, kabile her şey - birey hiçbir şey inancıyla birlikte çökmüştür. ... Yaşamımızda başka bireysel insanlardan daha önemli bir şey bulunmadığı inancı ile insanların birbirine ve kendilerine saygı göstermeye çağırılması da, öyle anlaşılıyor ki, Sokrates'ten gelmiştir.

Ben yalnızca bir «vücut» değilsem, öyleyse neyim? Sokrates'in cevabı, önce zekasının demek oluyordu. Seni insan kılan, düpedüz bir tutkular yığınınından fazla bir şey yapan, seni kendi kendine yeterli bir birey haline getiren ve sana kendi içinde bir amaç olduğunu söylemek hakkını veren aklındır.

Büyük savaş kaybedilince Sokrates, Atina'yı çökertmek için demokrasiye ihanet eden ve düşmanla fesatçı işbirliği yapan kimseleri yetiştirmiş olmakla suçlandı.

Kaybedilen savaşın esas sorumluluğu, durmadan Sparta'yla işbirliği yapan ihanetçi oligarkhların üstündedir. Bunların arasında ön sırada gelen üç kişi, Alkibiades, Kritias ve Kharmides, hep Sokrates'in eski öğrencileriydiler. İ.Ö. 404'te Atina'nın düşmesinden sonra, bunların son ikisi, Sparta korumasında bir kukla hükümetten başka bir şey sayılamayacak Otuz Tiranların önderleri oldular.

Sokrates'in ölümü, içtenliğinin son kanıtıdır. ... *Savunma*'sında, «Ben Tanrı'nın bu şehre yapıştırdığı bir at sineğiyim» diyordu. «Bütün gün boyunca her yerde üstünüze konuyor, sizi dürtüyorum, kandırıyorum, ayıplıyorum. Benim gibisini kolay bulamazsınız; onun için size beni esirgeyin derim... Anytos'un dediği gibi, bana vurup öldürürseniz, ömrünüzün geri kalanı boyunca yine uykuya dalacaksınız - meğer ki, Tanrı acıyıp da size bir başka at sineği göndersin.»

Sokrates'in kendisine layık bir tek ardılı çıkmıştır: Büyük Kuşağın sonuncusu olan Antisthenes. Platon, en yetenekli öğrencisi, çok geçmeden öğrencilerinin en az sadığı olduğunu ortaya koymuştu. O da, tıpkı dayıları gibi, Sokrates'e ihanet etmişti. Kritias ile Kharmides, Sokrates'e ihanet ettikten başka, onu terörist hareketlerine de bulaştırmak istemişler, ama direttiği için başarılı olamamışlardı. Platon ise, durdurulmuş toplum teorisini kurma yolundaki devasa girişimine Sokrates'i ortak etmeye kalkmış ve öğretmeni ölü olduğu için, bunda başarıya ulaşmakta güçlük çekmemişti.

İnsanlara öğretilmeliydi ki, adalet eşitsizliktir ve kabile, ortaklaşalık bireyden daha yüksektir. Fakat, Sokrates'in inancı açıkça cephe alınamayacak kadar güçlü olduğu için, Platon onu bir kapalı toplum inancı diye yeniden yorumlamaya zorlandı.

Öyle sanıyorum ki, Platon'un durmadan Sokrates'i kendi kendini yorumlatmaya çabalaması aynı zamanda Platon'un kendi rahatsız vicdanını susturmaya gayret etmesidir. Kendi öğretisinin gerçek Sokratesçi doktrinin yalnızca mantıksal bir gelişimi olduğunu tekrar tekrar kanıtlamaya çalışarak, kendi kendini bir hain olmadığına inandırmaya uğraşmıştır.

Siyasal alanda Platon, Perikles'i vaktiyle karşı çıktığı eski oligarşik programa pek bir şey katmamıştı. Fakat, belki de bilinçsiz olarak, özgürlüğe karşı ayaklanmanın büyük sırrını keşfetmişti; yani, günümüzde Pareto'nun formülleştirdiği "Duyguları yok etmek için boşuna çabalarla enerji tüketmek yerine, onlardan yararlanmak" sırrını. Akla karşı düşmanlığını göstermektense, Platon kıvrak zekasını kullanıp, bilgililer yönetsin istemini öne sürmekle, bütün aydınları koltuklayarak ve heyecanlandırarak büyülemiştir. Adaletle karşı savaşmakla birlikte, bütün doğru insanları adaletin savunucusu olduğuna inandırmıştır. Sokrates'in uğrunda öldüğü düşünce özgürlüğüyle dövüştüğünü kendi kendine bile tam kabul etmemiş, Sokrates'i göstermelik kahramanı yapmakla da, başka herkesi bu özgürlük için savaştığına kandırmıştır. Platon, böylece, çoğucası iyi niyetle, insaniyetçiliğe ve ahlaka karşıt gayeler için, ahlakçı ve insaniyetçi duygulara seslenmek tekniğini geliştiren birçok propagandacının bilmeden öncüsü olmuştur. ... Bu birlik, güzellik ve yetkinlik düşü, bu estetikçilik, bütüncüllük ve ortaklaşacılık, yitirilmiş kabileci grup ruhunun hem ürünü, hem de belirtisidir. Bu, uygarlığın bunalımı altında ezilenlerin duygularının hem bir anlatımı, hem de o duygulara bir çağrıdır.

Platon'dan almamız gereken ders, onun bize öğretmeye çalıştığına tam karşıtı olmalıdır. ... Siyasal değişimi durdurmak çare değildir, bu mutluluk getiremez. Kapalı toplumun sözde masumluk ve güzelliğine artık geri dönemeyiz. Cennet düşümüz yeryüzünde gerçekleştirilemez. Bir kez i aklımıza güvenmeye ve eleştirme yetilerimizi kullanmaya başlayınca, bir kez kişisel sorumluluklarımızın sesini ve onunla birlikte bilgiyi ilerletmeye yardım etmenin sorumluluğunu duyunca, artık bir daha kabile sihrine kayıtsız boyun eğme durumuna düşmeyiz. ... *Uyumlu bir doğa durumuna dönüş yoktur. Dönersek, yolun en başına, hayvanlığa kadar dönmemiz gerekir.*